

Udgivet af:
Limfjordsmuseet
9670 Løgstør
Telefon 98 67 18 05

Tryk:
Løgstør Bogtryk & Offset ApS

ISBN 87-88507-09-2

Eftertryk tilladt
med kildeangivelse

Til udgivelsen er der
modtaget velvillig støtte
fra:
A/S Johannes Dahl & Co., Skive

Ankervoddet

Når Limfjordsfiskerne i sidste halvdel af 1800-årene kunne blive foregangsmand for andre danske fiskere med deres voddfiskeri, skyldes det ikke alene en århundredlang tradition for brug af ålevod, men også en alternativ fiskemetode, snurrevoddfiskeriet, udtænkt af Salling-fiskeren, Jens Laursen Væver, i 1848.

Jens Væver tog udgangspunkt i en allerede eksisterende metode, nemlig fiskeriet med det såkaldte »kratvod«, hvor fiskerne satte en

Efter at den 90-årige Jens Væver var tildelt Dannebrogskorset, kom fiskerens navn på alles læber. Andre søgte forgæves at gøre Jens Væver rangen stridig, bl.a. en vodbinder. Jens Vævers snurrevod blev i 1880-erne taget i brug i Nordsøen, hvor det siden har været et uforligneligt redskab til rodspættefiskeri.

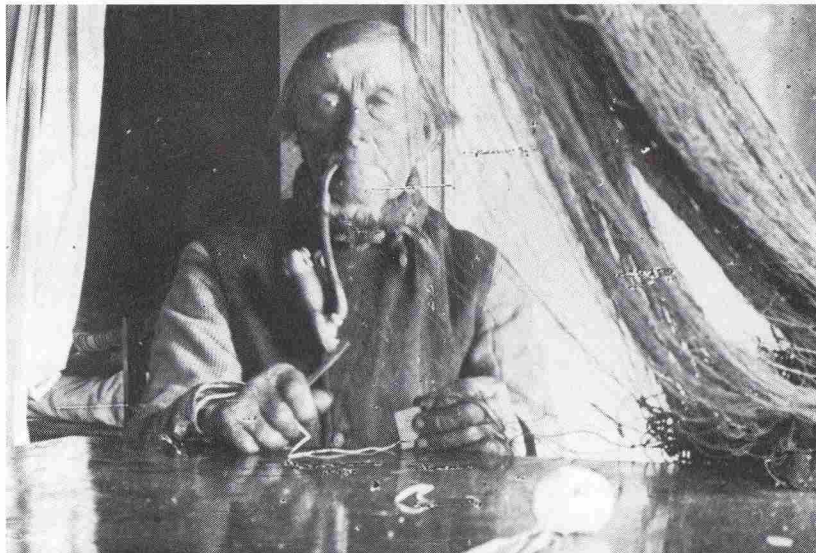
Foto af Niels Sørensen, Lem, 1912. Skive Museum.

pæl i fjordbunden og brugte den som bundfast ophalingssted. Jens Væver erstattede pælen med et anker, så der også kunne fiskes på dybt vand. Samtidig foretog han en systematisk og effektiv befiskning af bundarealerne kompasset rundt. Hidtil havde man på det nærmeste trukket båden eller bådene hen til de meget store ålevod. Man indhalede altså snarere bådene end voddet, og det var nødvendigt at »pulse«, d.v.s. skræmme ålene og jage dem foran sig ind i voddet. Jens Vævers metode indebar, at fiskerne lå fast forankrede med deres båd, mens de trak voddet til båden. Ved fiskeri med snurrevod blev der ikke pulset.

Snurrevoddet blev oprindelig udviklet til fiskeri efter rødspætter, men metoden blev omgående taget i brug til fiskeri efter ål.

Jens Væver

Jens Væver, hvis andel i den ny fiskemetode først blev offentligt kendt i januar 1896 ¹⁾, afgav i 1912 følgende detaljerede beretning til Niels Sørensen, Lem, om de første snurrevod:

Jens Væver fotograferet af Niels Sørensen, Lem, omkring 1912. Skive Museum.

»Jens Væver fortæller, at han i længere Tid gik og spekulerede paa, om det dog ikke kunde lade sig gøre, uafhængig af Land og Strand, med Vaad at komme ud paa de dybe Vande, hvor som helst Flynderen opholder sig...

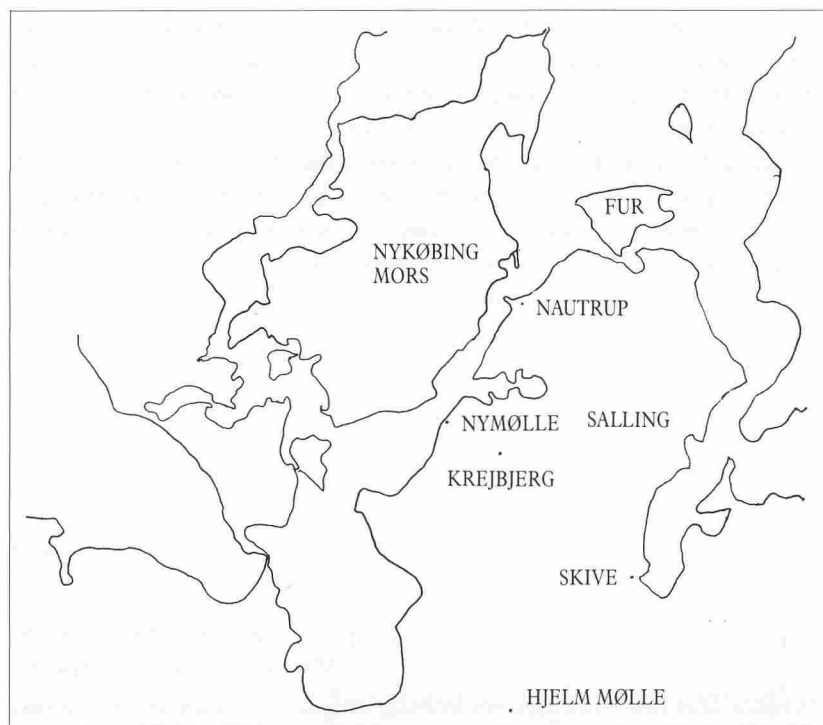
Jens Væver spekulerede og spekulerede, og da han saa af en syg Nabo en Dag i Efteraaret 1848 var sendt over til Hjelm Mølle for at raadspørge en derboende klog Mand, gik han atter og spekulerede og fandt da ud af, hvorledes Voddet skulde laves... Da Jens Væver saa sidst i December havde faaet sit Vod færdigt, skulde det jo prøves; men saa viste det sig, at hans Anker ikke kunde holde Baaden, saa naar han og hans Makker begyndte at hive i Voddet, var det Baaden, der blev trukken hen til Voddet i Stedet for, at det skulde være omvendt...

»Saahn gjik a aa va' Nar i godt fjowten Daw«, siger Jens Væver, men saa laante han et større og bedre Anker hos P.Dath i Gammelhede, og nu blev det Voddet og Fiskene, der maatte hen til Baaden...« ²⁾

Alternativ til pulsvoddet

Så vidt Jens Væver, der afprøvede sit ny fiskeri i Sallingsund ud for Nymølle i Rødding sogn. Det er rimeligvis via andre Sallingsund-fiskere, fiskerne i Nykøbing Mors, at vi for første gang erfarer om den ny fiskemetode. Herredsfoged Rummelhoff indberetter den 16.9. 1850:

»For at undgaae den gene, der er forbunden med Pulsvaadfiskeriet, har man nu indrettet et andet Garn, i Lighed med Pulsvaadet, men som kuns bruges med een Baad til hvert Garn og hvorved der ikke pulses, (d.v.s.) slaaes med Køller i Vandet. Om dette Garns Virksomhed har jeg endnu ingen nøiagtig Kundskab, men det synes at være brugbart og vil i saa Fald aldeles fortrænge Pulsvaadene.« ³⁾

Jens Væver udviklede i 1848 sit snurrevodprincip til rødspættefiskeri i Sallingsund. Kortet viser nogle af de lokaliteter hvor han ifølge traditionen færdedes, medens han udtænkte det nye fiskeredskab.

Det farlige snurrevod

I maj 1853 fik herredsfogeden mulighed for at uddybe sin beskrivelse. 3 Nykøbing Mors fiskere, der var skibsførere om sommeren og fiskere om vinteren, havde klaget til Indenrigsministeriet over det omsiggribende snurrevodfiskeri. De tre klagere, der benævnte det truende fiskeri efter den gamle redskabsbetegnelse, »kratvod«, brugte selv stormaskede flyndergarn, der var uskadelige for yngelen. Efter snurrevodets fremkomst var der efter deres mening nærmest gået inflation i fiskeriet: »Nu indtreffer det daglig, at en Mængde fra Land, baade i Salling og paa Morsø - der tælles ikke sjældent 30 a 40 Baade paa en ringe Omkreds - bruger de saakaldte Kratvaade og dermed tage Flynn-

dere i alle Størrelser, ligesom de benytter Kratvaad overalt og saaledes baade tilintetgjøre Ynglen og beskadiger vore staaende Redskaber. Disse Kratvaade er saaledes indrettede, at de kan bruges overalt i Fjorden uden at landdrages. Der bruges et Anker, hvorved er fastgjort en Tønde som flyder i Vandspeilet. Derfra roer de ud med Vaaden og tilbage til Tønden, hvorved Baaden gjøres fast. Nu trækker man Kratvaaden til sig, røgter den og begynder forfra, og denne Fangst fortsættes daglig og fra Morgen til Aften.«

Herredsfogeden kunne ikke støtte de klagende søfolk. Han fandt ikke, at forordningen af 15. december 1750, som man ønskede overholdt til punkt og prikke, var i overensstemmelse med forholdene, som de havde udviklet sig. Limfjorden var ikke længere et brakvand, men en egentlig strøm. Herredsfogeden mente, at de ny redskaber, der blev røgtet på selve fjorden, var hensigtsmæssige, idet de mindre fisk blev kastet ud med det samme, »og da disse ikke som ved Landvaadene, have været skurede i Sandet, lide de ingen Beskadigelse ved Fangsten« 4).

Amtmanden i Thisted fandt ikke, at der var lovhjemmel til at skride ind over for de ny snurrevod. Kollegaen i Viborg havde den modsatte mening: Det skulle forbydes »at benytte andre end de ved bemeldte Forordning tilladte Fiskerimaader og navnlig Snore-Vaad, indtil Sagen er bestemt ved Lov«. Baggrunden for denne stillingtagen var en klage i november 1853 fra 88 fiskere i Nautrup, Sæby og Vile m.fl. sogne ved Sallingsund over det fordærlige misbrug med snurrevodet, som »vil gjøre os aldeles brødløse og bringe os og mange hundrede Familier til Bettelstaven«.

Klagernes fiskeriudbytte havde de senere år været usselt. Benyttelsen af plumpstang fra is og af »smaa Aalekroge« havde været slemt, men værst var dog »de saakaldte i de seneste Aar indførte Snorevaad, der maa ansees for høiest ødelæggende og fordærlig for alt fremtidigt Fiskeri. Disse Snorevaad bestaae deri, at man fra en Baad kaster Ankeret ud paa et vist Sted i Fjorden, og herfra trækkes Vaadet over hele Fjorden saalangt dette kan række...

Vi undlade ikke i denne Anledning at paaberaabe os Forordningen af 15. December 1750 om Fiskeriet i Liimfjorden, hvis 14de Post indeholder udtrykkelig Forbud mod disse Misbrug. Imidlertid bruges dog disse Snorevaad hyppig af Beboerne rundt omkring ved Liim-

Postkort af Jens Væver blandt fiskekonerne på Gammelstrand, da han i 1913 var i København for at takke Kongen for Dannebrogskorset. Jens Væver modtog sin første hæder i 1896, da biologen C.G. Joh. Petersen fandt frem til, at Sallingboen Jens Væver fra Krejbjerg, var snurrevodfiskeriets rette ophavsmand.

fjorden, hvoriblandt endog findes flere større Gaardmænd, der eie Gaarde paa 6 Tdr. Hartkorn. Og da det øieblikkelige Udbytte deraf stundom kan være stort, saa foranlediger det fremdeles, at mange unge Mennesker ikke ville søge fast Tjeneste, men allerede i en Alder af 18 a 20 Aar enten gaae paa deres egen Haand til dette Fiskeri, eller lade sig hverve dertil, hvorved Mangelen paa Tjenestefolk bliver desto mere følelig. Medens saaledes de, der bruge disse Vaad, fange den Ubetydelighed af Fisk, der ere i Fjorden, og aldeles ødelægge og forstyrre Yngelen i samme, maae vi og mange hundrede Familier langs med Liimfjordens Kyster nødvendigen synke ned i den dybeste Armod og Elendighed uden at kunne tilveiebringe Brødet til vore Familier og betale vore Skatter, og der er ingen som helst Sandsynlighed for, at der, saalænge denne fordærvelige Art af Fiskeri anvendes, nogensinde vil komme Fisk i Fjorden«⁵⁾.

Det livsnødvendige snurrevod

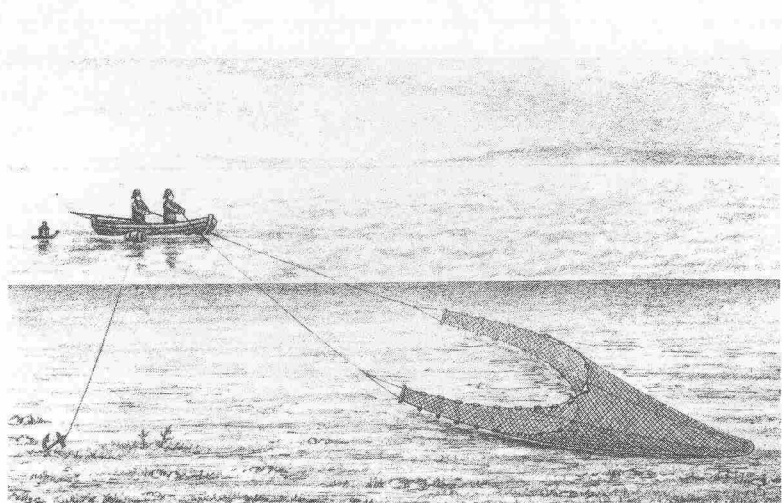
Erklæringen var udformet af sognepræsten for de tre menigheder og underskrevet af 88 »næringsdrivende Fiskere«. Man kunne forvente, at fiskerne jublede, da en fiskerilov af 29. december 1857, i øvrigt landets første selvstændige fiskerilov, i teorien gjorde det af med det småmaskede snurrevod. Man ville måske oven i løbet have troet, at klagerne skulle have været de sidste til at anskaffe sig de »skadelige« redskaber. Men sådan går det sjældent i fiskeriet. Samme sognepræst, som i 1853 havde ansøgt om at få gjort en ende på snurrevodene, sendte i juli 1858 en ny klagesang og ansøgning til Indenrigsministeriet - denne gang om at fiskerne måtte have lov til at beholde deres småmaskede flyndersnurrevod til brug i de to efterårsmåneder af 1858, hvor brugen af flyndersnurrevod var tilladt. »Dersom nu disse fortrykte Fiskere ikke skulde have Tilladelse til blot i Sommer, (d.v.s.) fra 10 Septbr til 10 Novbr d. A. at benytte deres hidtil brugte Redskaber, da vil den naturlige Følge deraf ikke blot være den(n)e, at deres Vaad, som de med stor Bekostning have anskaffet, ikke kunne være dem til mindste Nytte, men ogsaa mange hundrede Munde vilde her i disse Sogne blive brødløse og uden Erhverv...«⁶⁾ Snurrevodet må altså i 1858 have været et såre bekendt redskab blandt stedets fiskere!

Den nyudnævnte fiskerikontrollør for Limfjorden, kammerråd B. Andersen, Thisted, imødegik ansøgningen og mente i øvrigt, at der burde udsendes en bekendtgørelse til alle sogne ved Limfjorden om, at det var formålsløst at indsende andragender om ændringer til loven. Begæringer af denne art måtte »hidrøre enten fra en kortsynet Egennytte eller fra fuldkommen Mangel paa Kjendskab til Fiskeriet og dets Tærv i Forbindelse med en utidig og ilde anvendt Barmhjertighed«.⁷⁾

Flyndersnurrevod - 2 måneder om året

Efter den ny lov måtte flyndersnurrevod, som blev draget fra båd, der lå for anker, kun benyttes i tiden fra 10. september til 10. november. Maskerne skulle have samme størrelse som på flynderlanddragningsvod, d.v.s. 8 eller 9 tommer i omkreds, afhængig af stedet, hvor der blev målt. Da sognefogederne i Sæby, Nautrup og Vile i de første dage

Et Aale- eller Flynder-Snurrevaad drages.

Jens Væver udviklede anker- eller snurrevodprincippet, idet der foretoges en opankring af fartøjet, inden voddet blev trukket hen imod båden. Alevoddet gled aktivt hen over bunden og indfangede de ål, der befandt sig i ålegræsset. Tegning i C.F.Drechsels *Oversigt over vore Saltvandsfiskerier...*, 1890.

af august 1858 blev sendt ud for at skaffe sig de aktuelle maskemål på bl.a. flyndersnurrevoddene, indberettede de maskestørrelser på »6 til 8 Tommer« i Sæby, »6 a 8 Tommer« i Nautrup og »7 a 8 Tommer« i Vile sogne, i alle tilfælde altså under den foreskrevne minimumstørrelse og dermed ulovlige ⁸⁾).

22 beboere i Vile sogn havde allerede i januar 1856 henvendt sig til rigsdagsmand B.Nørgaard for at bede ham gøre dem »den store tjeneste, at vi kunne faa noget Rettighed til at bruge disse flyndervaade i noget mere thid end disse to Maaneder, da vi er saa mange Mennesker, som ikke har andre Næringsvei end det samme, for det er Nesten det eneste, som vi kan tjene føde Ved i denne tid« ⁹⁾. Vi skal senere se eksempler på, at ålevod, der af en fiskerbefolkning i starten bekæmpes med næb og kløer p.g.a. påstået skadelighed, få år efter erklæres for uundværlige for de samme personer!

Vod på Fur

Lad os, inden vi går over til fiskeriet med ålevod, se nærmere på en totaloversigt over eksisterende vodtyper på Fur til flynder-, silde- og ålefiskeri, som naturmaler og antikvar R.H. Kruse udarbejdede i januar 1856 ¹⁰⁾ til indsendelse til Indenrigsministeriet:

- a, Pulsvaaden, hvortil anvendes 2 Baade og 4re Karle.
- b, Sildvaaden, der landdrages og hvortil anvendes 5 a 6 Karle og 1 Baad.
- c, Flyndervaaden, mindre end Sildvaaden, men landdrages som denne, og hvortil anvendes 4re Karle og 1 Baad.
- d, Bøttevaaden, en mindre Pulsvaad, hvortil anvendes 3 Karle og 1 Baad.
- e, Snurvaaden, ere tvende Slags, Aalesnurvaaden og Flyndersnurvaaden, til begge benyttes 2 a 3 Karle og 1 Baad« ⁹⁾

Med andre ord: landdragningsvod anvendtes til fiskeri af sild og flynder, snurrevod anvendtes til ål og flynder, og puls- og bøttevod anvendtes til ålefiskeri.

Om ålesnurrevoddet fortæller Kruse, at det er mindre og af anden udformning end bøttevoddet, selvom det bruges på samme måde. Pulsekølle anvendes dog ikke. »Flyndersnurvaaden benyttes alene til Flynderfangsten... og dermed drages især de Flynder, som staae paa Fjordbunden fra Grunden til Dybet«.

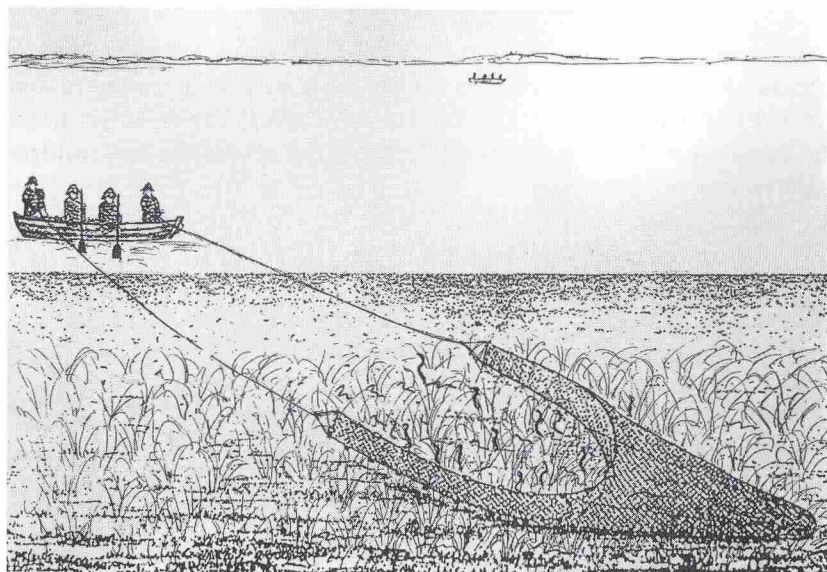
Pulsvoddet

Pulsvoddet var et effektivt og kraftigt fiskende redskab, der krævede samarbejde imellem to bådes mandskaber. Efter udsætningen, blev voddet indhalet imellem bådene, men da de ikke var forankret og derfor på det nærmeste blev halet hen til voddet, var det nødvendigt at pulse i vandet med pulsekøller for at skræmme ålene foran bådene ind i voddet. Det var således ikke voddet, der blev bevæget igennem vandet, men derimod bådene.

Pulsvoddet havde fra gammel tid sine brugere - og dermed også sine tilhængere - i den vestlige del af Limfjorden. Modstandere af pulsvoddet hævdede, at fiskemetoden, og her specielt anvendelsen af pul-

sekøllen, ødelagde yngelen. R.H. Kruse kommenterede påstanden således: »At den ved dette Fiskeri brugelige Kjøle skulde være skadelig eller dræbe Ynglen, er, om det er forebragt, reen Galimathias. Hvad større Skade vil Slagene af Dampskibenes Hjul da ikke anrette? og hvor reent vilde da ikke de rige Fiskerier i Søerne ved Himmelbjerget ødelægges, hvor saadanne Kjøler bruges til Aborrefangsten, og dog mærkes her ingen formindskelse.«

Spørgsmålet om pulsningens påståede skadelighed blev afklaret i 1898, efter at forstanderen for Dansk Biologisk Station, C. G. Joh. Petersen, havde foranstaltet egentlige undersøgelser af spørgsmålet. Han skriver: »Jeg kan oplyse, at denne Straale kun gaar faa Alen ned i Vandet, thi Dykkere, over hvis Hoved jeg har »pulset« paa 3 Favne Vand, have erklæret, at de vel kunde høre Slaget, men ikke se noget til »Straalen«. Om nogen Ødelæggelse af Bundens Dyreliv kan der derfor ikke godt være Tale... Nej Pulsningens Skadelighed maatte

Ved brug af ålesnurrevod er båden forankret, og voddet hales hen til båden. Under brug af bøvtevod, som det ses her, er båden ikke ankret op, og det er nødvendigt at skræmme ålene ind i voddet. Det sker ved hjælp af luftbobler, som frembringes af hulningen i de klokkeformede pulsehoveder, hver gang fiskerne slår deres pulsekølle ned vandet. Omtegning ved Fjordmuseet, Jyllinge, efter C.F.Drechsel Oversigt over vore Saltvandsfiskerier..., 1890.

snarere søges i, at den forøger den Uro og Jagen om med Fiskene, som Vaaddene altid medføre«. C. G. Joh. Petersen kunne heller ikke konstatere formindsket vækst af ålegræs i fjorden, end ikke ved hyppig brug af ålevod ¹¹).

Professor H. Krøyer var en kraftig modstander af pulsvodfiskeri. Modstanden byggede dog på fornemmelser, som han ikke kunne begrundede videnskabeligt. Krøyer erklærede i december 1844: »Jeg har ikke ført og kan ikke føre noget evident Bevis for, at Pulsvaadfiskeriet er absolut og almindelig skadeligt ved Yngelens Ødelæggelse. At en stor Mængde Yngel ødelægges, er vist nok, men Naturen har truffet saa fuldkomne Foranstaltninger til Arternes Vedligeholdelse, og navnlig er Fiskenes Frugtbarhed saa overordentlig stor, at en Mængde Yngel uden Skade kan ødelægges og af Naturen selv maa siges i visse Maader at være bestemt til Ødelæggelse, idet den tjener andre Fiske, Fugle o.s.v. til Næring« ¹²).

Bøvtevoddet, som R.H. Kruse beskrev som et mindre pulsvod, til hvis brug der kun behøvedes 1 båd, »har sit Navn deraf, at et Anker synkes ved en fastgjort Bøje eller Bøvte, hvorved Dragelinen fra den ene Arm fastgjøres, imedens Vaaden udsættes. Naar dette er skeet, fastgjøres Baaden ved Bøjen eller Bøvten, imedens Vaaden inddrages«.

Allerede i Nykøbing-fiskernes skildring fra 1853 af »kratvoddet« og i ovenstående 1856-skildring fra Fur af bøvtevoddet beskrives Jens Vævers nyudviklede opankringsmetode som fast etableret vovdfiskeri. Ved det oprindelige bøvtevodfiskeri brugtes bøvten alene til orientering på vandet, for at fiskerne så meget desto lettere kunne finde tilbage til stedet, hvor de havde påbegyndt udsætningen. I puls- og bøvtevodfiskeriets kerneområde, først og fremmest Harboøre, syntes kun en del af fiskerne at være gået over til Jens Vævers ankervodprincip, inden det blev udtrykkeligt forbudt med loven af 29. december 1857: »Puls- og Bøvtevaad maae fremdeles benyttes paa den hidtil brugelige Maade og navnlig saaledes, at Vaaden ikke drages til Baaden, men omvendt« ¹³).

Byfogeden i Nibe og Hornum herred meddelte i juni 1858 som sin opfattelse, »at det ikkun i al Fald er undtagelsesviis, at Beboerne af Harboøre hidtil have brugt Ankervaad, da Puls- eller Bøvtevaad, der bruges paa en saadan Maade, at Baaden føres til Vaadden, netop pleie at være det væsentligste Aalefiskeri for dem« ¹⁴).

Sædvane skaber hævd

Ankervoddet er eksempel på et redskab, der alene blev »lovliggjort« gennem folkelig skik og brug. I lovgivningen havde der aldrig været hjemmel til at benytte redskabet!

Et mindre antal Harboøre-fiskere, 32 ialt, havde i april 1858 ansøgt Indenrigsministeriet om at måtte benytte deres nu »ulovliggjorte« ankervod sæsonen ud. I en anbefaling af ansøgningen giver Harboøres sognepræst igennem 10 år et par detaljer om sædvaneret og retsopfattelse blandt fiskerne. Præsten skriver, at ankervoddene har været brugt i flere år, »og at mange have brugt dem, uden at Paatale er skeet fra det Offentliges Side, skjøndt den med Loven Fortrolige maatte finde, at dette Fiskeredskab er stemme(n)de overeens med de i Loven omtalte Redskaber. Den fattige Fisker har ei denne Kundskab til Loven; han retter sig i denne Henseende efter Skik og Brug og efter, hvad der er funden Paatale fra det Offentliges Side, og saaledes er det skeet, at en Dæel Ankervaad ere tilvirkede i afvigte Vinter inden Loven af 29 Decbr 1857 udkom«¹⁵).

Det skadelige ankervod

Fiskerikontrollør B. Andersen, Thisted, havde ikke truffet ankervod i brug på fjorden, men da han havde »forefundet alle Apparaterne dertil hos Enkelte«, var han ikke i tvivl om, at metoden blev brugt. Fiskerikontrolløren angav følgende grund til, at man anså ankervoddet for skadeligt:

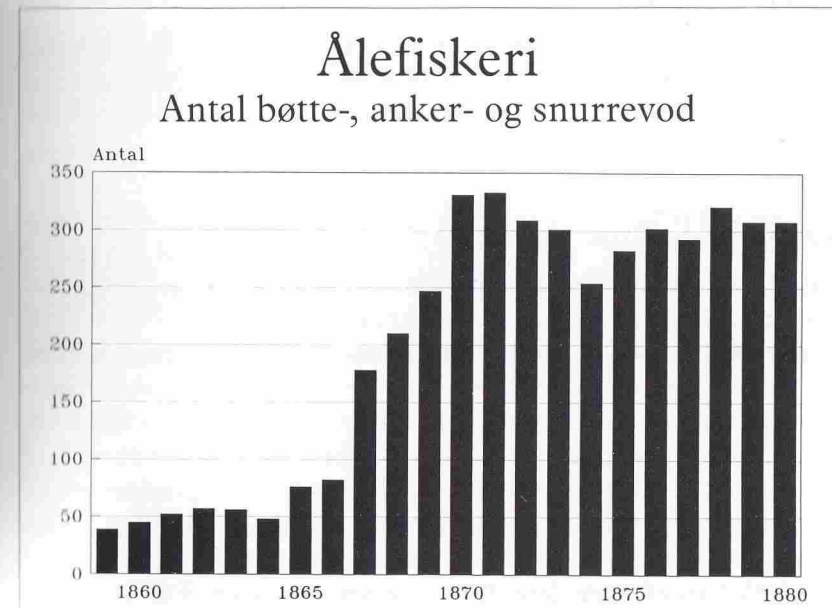
»Da jeg og Alle, med hvem jeg derom har talt, anser Fiskerie med Ankervaadde for ubetinget skadeligt, idet Vaadden ved at drages til Baaden, som ligger for Anker, oprive Græs-bunden, hvori Yngelen opholder sig, har jeg paa det Strængeste forbudt Fiskerne Brugen deraf...«¹⁶). Citatet viser klart, at det, lovgiverne reelt ville stoppe igennem deres forbud imod åleankervod, var det egentlige vodprincip, således som dette senere blev kendt overalt i Danmark. Selvom de traditionelle pulsvod og bøttevod bar betegnelsen »vod«, var de ikke

vod i nutidig forstand, d.v.s. redskaber, der blev trukket igennem vandet. De var snarere »mobile« netfælder til indfangning og opsamling af de ål, der blev pulset ind i voddet.

Ved i den ellers »strenge« 1857-lov at legalisere flyndersnurrevod efter ankervodprincippet, åbnede myndighederne allerede på dette tidspunkt for en udvikling, som ikke lod sig styre - endsige kontrollere. Hvad fiskeriet med åleankervod angik, var det næsten umuligt: Hvem kunne vel forbyde fiskerne at medbringe ankre i deres både?

Ankervoddet lovliggøres

R.H. Kruse beskrev allerede i begyndelsen af 1850-erne bøttevod, som i realiteten var ankervod. Bøtte- eller ankervod til ålefiskeri blev først gjort lovligt ved en revision af Limfjordsfiskerilovene i 1867.

Åleankervoddets hurtige fremgang i årene efter 1866 er umiskendelig. Antal bøtte-, anker- og ålesnurrevod i årene 1859-1880 i følge Limfjordsstatistikken.

Samtlige Limfjordsfiskere, der havde været spurgt af fiskerikommissionen af 1865 havde ønsket forbudet imod ankervod ophævet. Efter at have foretaget prøvofiskeri måtte kommissionen konstatere, at brugen af »Bøtvaad som Snurrevod« ikke påviseligt skadede grøden på fjordbunden ¹⁷⁾. For at hindre ålevodfiskeri på lavt vand, blev der krævet en mindstedybde i vodarmene på 12 alen, idet man mente, at vodarmene ville rulle sig sammen, hvis voddet blev benyttet på tangbevokset, grundt vand.

Med den »milde« 1867-lov måtte bøttevoddet herefter ikke alene bruges som hidtil, men også på den måde, »at Vaaddet drages til Baaden, der ligger for Anker, dog at intet saadant Vaad i Armgarnet har en mindre Dybde end 12 Alen« ¹⁸⁾. Den lovlige fisketid blev udvidet til perioden 15. maj til 1. oktober, og de hidtil »låsede« vande blev åbnet for fiskeri. Samtidig blev brugen af flyndersnurrevod tilladt hele året. Resultatet af lovændringerne lod ikke vente længe på sig: Antallet af bøttevod på Limfjorden steg i Limfjordsstatistikken fra 82 i 1866-67 til 178 i 67-68 og 331 i 1870-71.

Kraftige modstandere af anker- eller snurrevoddets lovliggørelse, bl.a. fiskerikommissionen af 31.5.1873, betegnede legaliseringen som et »misgreb«, idet den gav anledning til at de hidtil forbudte »Aale-, anker- eller Snurrevaad, der med Rette have vakt saa megen Misnøje, fik stor Udbredelse over Fjorden... Som det billigste baade i Bekostningen og i Brugen (det kræver kun 2 Mand i 1 Baad) kunde mange Flere anskaffe det, og i og for sig skulde man vel prise det som et Gode, at Fiskemaaden gjordes tilgængelig for Flere og mindre Bemidlede, ifald den ellers stod til at anbefale...« ¹⁹⁾.

Brug af ægte vod, i nutidig forstand, var dog legaliseret og kunne officielt anføres ved dets mange rette navne i Limfjords-fiskeristatistikken: Snurrevod (1871-72), bøttevod (1872-73), åleankervod (1873-74), bøtte- og snurrevod (1877-78), bøttevod med anker (1879-80) etc.

Med lov af 25.3.1872 genindførtes de låsede vande i Limfjorden. Fiskeri med ålevod var herefter kun tilladt i disse områder fra St.Hans til 1. september. Hele strækningen mellem Løgstør og Hals med dens mange matrikulerede fiskestader var således lukket for vodfiskeri. Det skete bl.a. for ikke at skade sildefiskeriet. Der skulle herefter gå yderligere 16 år, førend hele Danmark fik en egentlig fiskerilov, nemlig i april 1888. Hovedårsagen til fiskerilovens forhaling skal søges i

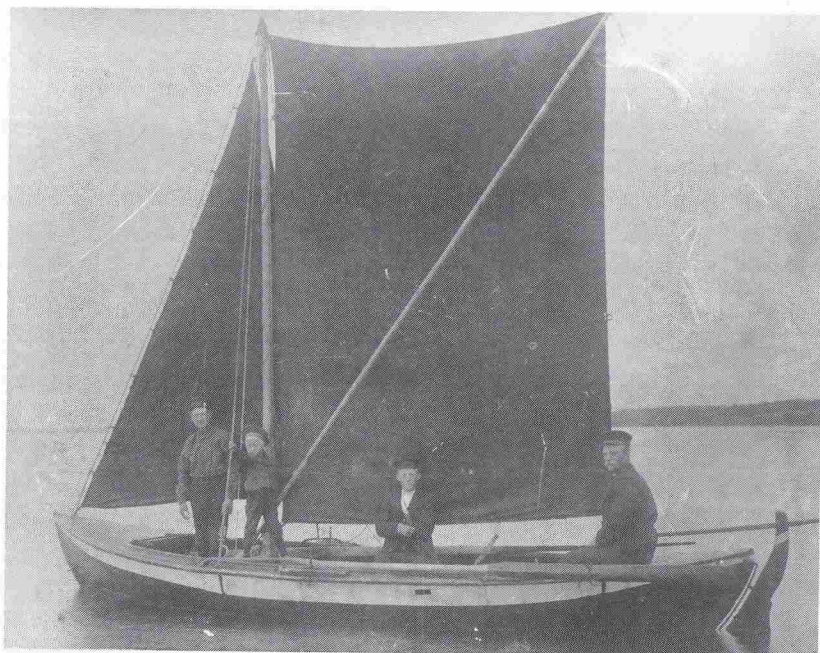
den fortsatte interessekonflikt blandt fiskerne, nemlig på den ene side de grupper, som anvendte og forsvarede de løse redskaber, voddene, og på den anden side de fiskere, som anvendte og forsvarede de faststående redskaber, garn, kroge og ruser m.v., ²⁰⁾.

Retsopfattelse blandt Limfjordsfiskere

Opdelingen i forskellige lovbestemmelser for, hvornår fiskerne måtte bruge ankervod til ålefiskeri og hvornår de måtte bruge ankervod (snurrevod) til rødspættefiskeri, viste sig vanskelig at kontrollere i praksis. Den for fiskeren mest hensigtsmæssige fiskemetode blev derfor ofte gennemført, uanset loven. Tætbundne ålevod kunne f.eks. også benyttes til rødspættefiskeri, og blev det. I en klage til Dansk Fiskeriselskab over netop dette forhold gav Venøs 11 fiskere i 1886 følgende beskrivelse af retstilstanden på fjorden:

»Det gjælder jo om, at naar der udstedes Love, at der ogsaa gjøres noget for, at de kunne blive overholdt; thi det er jo en Kjendsgjerning, at der er en Masse af Mennesker, som hverken bryder sig om Guds eller Kongens Lov. I andre Tilfælde er Mennesker i Reglen bange for at overtræde Loven for Straffens Skyld, men i Fiskerisagen stiller Sagen sig anderledes; thi det er i Grunden Staten selv, der udsoner Straffen. Thi naar en Fisker bliver idømt en Mulkt, stor eller lille, kan han betale den ved at sidde paa Vand og Brød i 2 Dage, og han taber ikke noget paa sin Ære derved, saa man har nok Lov til at sige, at Staten selv betaler Mulkten...« ²¹⁾.

Det er ikke hensigten her at uddybe Limfjordsfiskernes generelle forhold til fiskerilovgivningen eller at skildre det succesrige flyndersnurrevodfiskeris vej til andre danske farvandsområder i perioden efter 1867, først og fremmest Kattegat og Nordsøen. Det er behandlet andetsteds ²²⁾. Vi skal heller ikke dvæle ved Harboøre- og Aggerboernes årligt tilbagevendende sommerophold i Limfjorden med puls- og bøttevodfiskeri, som også er udførligt beskrevet i andre publikationer ²³⁾, men vil dog bruge den særlige erhvervsstruktur som forklaringsbaggrund for havboernes videreførelse af det vante ålevodfiskeri uden for Limfjorden i 1860-70-erne, hvor de blev andre danske fiskeres læremestre i brug af vod.

Sjægt fra Lundø. Foto omkring 1910. Limfjordsmuseet.

Erhvervsstruktur på Harboøre

Harboøre- og Aggerfiskerne hørte til puls- og bøttevodfiskeriets mest intense udøvere. I modsætning til mange fiskere ved den øvrige Limfjord havde de fiskeri som eneste erhverv. Jordbundsforhold, sandflugt og vandflod fristede ikke til landlige sysler. Når fisken omkring midsommer søgte mere passende vandtemperaturer fjernt fra land, kunne den ikke nås med havboernes åbne både. Havfiskeriet blev da lagt på hylden, og ålefiskeriet i fjorden trådte i stedet. Udbyttmæssigt var pulsvodfiskeriet i de to måneder af året, hvor det var tiladt, ganske betydeligt. I følge fiskeristatistikken for Limfjorden androg udbyttet af pulsvodfiskeriet således endnu i 1859-60 23,9% af det totale årsudbytte, og der blev fisket med ialt 114 pulsvod ²⁴⁾.

På Vestkysten længere sydpå, i Ringkøbing og Ribe amter, gjorde ungdommen sommertjeneste hos bønderne. På Harboøre- og Agger-tangen tog man hellere ind i fjorden, ja fiskerne i de to sogne havde endog i en kort periode frem til 1761 eneret på fiskeri med pulsvod i Limfjorden. Det skyldes rimeligvis havboernes erhvervsafhængig-

hed af fiskeriet. Efter ældre lovgivning, der gjaldt frem til 1857, skulle pulsvodfiskeriet indstilles Bartholomæusdag, den 24. august. Først henimod slutningen af september kunne der dog almindeligvis fiskes med udbytte i havet.

Havboerne drev sommerpulsvodfiskeri med fast station på Mors, Hannæs og Fur samt i Thy og Himmerland. Sammenligner man retsarkivalier over pulsvod, der er anvendt i fjorden af Harboøre-fiskere i 1764 ²⁵⁾, med tilsvarende oplysninger fra 1854 ²⁶⁾, er der sket meget få geografiske forskydninger i perioden. Antallet er dog steget fra 25 til 44.

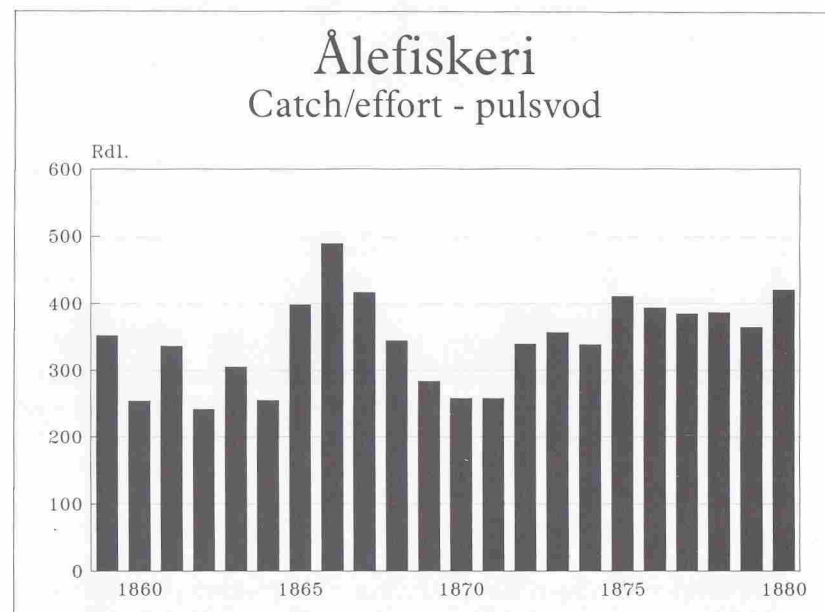
Genbrug af vod

Ved undersøgelsesforretningen over pulsvod, da sæson 1854 var overstået, kunne det fastslås, at 6 af de ialt 44 vod, som Harboøre-fiskerne havde benyttet i Limfjorden, var blevet afhændet til fiskere uden for Harboøre, nemlig 4 til Fur og 2 til Skyum. Havboerne var »rigtige« fiskere, og deres redskaber stod derfor i høj kurs blandt fjordboerne, som ofte erhvervede havboernes brugte vod. Havboerne havde rigeligt at gøre med vodbinding i vintertiden, hvor dårlige vejrforhold ofte satte en stopper for havfiskeriet. En indberetning fra herredsfogeden i Lemvig 1850 sætter vodbinderiet på Harboøre i relief. Det nævnes, at ialt 128 Harboørefiskere har været beskæftiget med pulsvodfiskeri det år, og det tilføjes vedr. Himmerland, at »Beboerne af Himmellandet jævnlig slutte Accordt med Fiskere paa Harboøer, hvorved de sidste paatage sig at forarbeide Pulsvaad til de første...«. Herudover kunne det indgå i handelen, at der skulle medfølge kvalificeret mandskab fra Harboøre til at forestå himmerlændingenes pulsvodfiskeri med de nyerhvervede redskaber ²⁷⁾.

På »landfart« efter ål

1866 var et virkelig godt åleår. I et brev til A. Feddersen, Viborg, meddelte fiskerikontrolløren over Limfjorden, B. Andersen, Thisted, at puls- og bøttevodfiskeriet i perioden 1. juni til 18. september havde været »overmaade indbringende for Fiskerne, idet der med hvert

Vaad er fisket for, fra 400 rdl til 1000 rdl, der er saaledes gjort det største Aalefiskeri i Sommer, som man kan mindes«²⁸). En tilsvarende beskrivelse har vi ikke for 1865-sæsonen, men statistikken over Limfjordsfiskeriet viser, at sæsonens udbytte lå langt over de hidtidige år. For at få en målestok for, hvor stort fangstgrundlaget har været, er det nødvendigt at se på udbyttet i forhold til det antal redskaber, der har været benyttet for at opnå det. Udbytte/indsats-effekten for det

Udbytte/indsats effekten pr. pulsvod i årene 1859-1880. Beregnet i rigsdaler for hele perioden. Bemærk den store udbytteeffekt i årene omkring 1866 og dykket omkring 1870. Beregninger foretaget i henhold til redskabs- og udbytteopgørelser i de årlige Limfjordsstatistikker.

mandskabskrævende pulsvod var i 1865 398 rigsdaler pr. redskab, i 1866 489 rigsdaler. For bøvtevod var udbytte/indsats-effekten henholdsvis 353 og 328 rigsdaler pr. redskab, effekter, der ikke tilnærmelsesvis blev opnået andre år i 1860-70-erne.

Den gode 1865-sæson gav fire fiskere fra Harboøre-kanten, Peder Josephsen Trillinggaard, Bertel Madsen, Hou, Mads Nielsen, Vrist,

og Christen Pedersen, Langerhuse, mod på at udstrække den efterfølgende sommers ålevodfiskeri til lokaliteter uden for Limfjorden. Den gode ålesæson 1866 var medvirkende til, at dette fiskeri blev en succes. Hermed var grunden lagt til en egentlig kolonisering af både de øst- og sønderjydske fjorde samt af de sjællandske med ålevodfiskeri.

Det må antages, at det gode ålefiskeri, chancen for hurtig gevinst, var en af de væsentligste drivkræfter til, at de fire fiskere i december 1865 indsendte en ansøgning til Indenrigsministeriet om en understøttelse på 200 rigsdaler til deres forsøgsfiskeri. De stod dog ikke helt uforberedte over for opgaven: »Som Sømænd troe vi, at have høstet den Erfaring, at navnlig Lillebelt og flere af de Vande, som omgive Fyen ere ligesaa fiskerige som Liimfjorden, uden at vi dog have bemærket, at Fiskeriet dersteds drives efter nogen større Maalestok eller endog med dertil passende Redskaber...« Fiskerne var også overbevist om, at farvandene omkring øerne kunne blive en vigtig indtægt

Indhaling af ålevod. Kilen ved Struer. Foto omkring 1900 af Johan A. Poulsen, Struer Museum.

for øboerne, »der - tør vi nok sige - endnu ere ukjendte med Maaden, hvorpaa Fiskeriet fordeelagtigst drives saavel som med de Redskaber, der hensigtsmæssigst benyttes dertil«.

Det lyser ud af ansøgningen, at fiskerne er i offensiven, og at de i deres etnocentriske verdensbillede, som beherskere af »Pulsvaad, Aalesnorvaad, Flyndervaad og Flyndersnorvaad m.m.«, er stolte over deres egen fiskeritekniske kunnen og tilsvarende udtrykker en vis skepsis med hensyn til andres teknik og redskaber. Fik de blot den ansøgte understøttelse, ville de »reise først til Fyen og ligesom vi deromkring nøie ville undersøge Fiskeritilstanden og give Beboerne Leilighed til at lære vore Fiskeriredskaber at kjende og Adgang til med os at bruge dem, saaledes ville vi ogsaa ved de Sjællandske Kyster, i Isefjorden, ved Lolland og Falsters Kyster m. flere Steder drive Fiskeri i kortere eller længere Tid efter Omstændighederne og ved at give Alle, som ønske det, al mulig Oplysning og Veiledning, søge at bidrage til Fiskeriets Fremme«.

Fiskerikonsulent A.J. Smidth anbefalede ansøgningen. Selvom Harboøre-fiskerne nok dannede sig alt for overdrevne forestillinger om deres redskabers fortrinlighed, måtte han indrømme, at mange fiskere på øerne, »om de ikke ere ubekjendte med Limfjordsredskaberne, dog ikke bruge dem, og det er jo ikke usandsynligt, hvis Ansøgerne gjøre rigt Bytte, at Øboerne da ogsaa ville anskaffe sig lignende Redskaber«.

Bevillingen blev givet, og ansøgerne drog ud. Siden har sagen ikke kunnet findes i Indenrigsministeriet, end ikke efter, at den var blevet efterlyst af medlemmer på Rigsdagen, hvor bevillingens emne blev sammenblandet med drivvoddet og i øvrigt blev fremhævet som eksempel på, at regeringen havde været med til at fremskynde en udvikling på vodområdet, som den bagefter fortrød og ville nægte kendskabet til ²⁹⁾.

Harboøre-fiskerne fangede ål for ikke mindre end 1288 rigsdaler under deres 4 måneder lange forsøgsfiskeri i Horsens, Vejle, Kolding, Gamborg og Odense fjorde m.v. De havde dog også mange fortrædeligheder. I en beretning om turen skriver de bl.a. i 1866: »Næsten overalt hvor Vi kom frem, vidste Fiskerne stor Uvillie imod os, deels grundet paa Misundelse over vorres Held, deels af derres eenfoldige Tro, at vi tog alle de Aal, der var i Fjordene (hvilket sidste modbeviis-

ses saa kraftig med Aalefiskeri i Liimfjorden). Enkelte Steder vidste Fiskerne ogsaa Tilbøielighed til Anskaffelsen af lignende Vaad, og lærte af os Brugen med samme, men vi troer at de for Størstedeelen manglede Lysten til det strenge Arbeide og Udholdenhed, som dertil udfordres.«

I 1913 mindedes en af deltagerne, dengang »Harboøre-Fiskerne lærte Østkystfiskerne at fange Aal« ³⁰⁾. Her skal gengives nogle af de fortrædeligheder, havboerne mødte undervejs, og som de udlagde som udslag af misundelse: I Horsens var der i begyndelsen store problemer med at få den fangede ål afsat, folk kaldte dem snoge. Havboerne fik dog kontakt til en fiskehandlerske, som sendte hele fangsten bort. De stedlige fiskere meldte de fremmede, og de blev tilsagt til møde på herredskontoret. Her fremviste Harboøre-fiskerne Indenrigsmisteriets skrivelse, hvoraf det fremgik, at de skulle lære de stedlige fiskere at fange ål. »Men de er saa storsnudedede, at de ikke vil tage ved Lære!« forklarede Peder Josephsen Trillingsgaard, efter at borgmesteren havde holdt en tordentale imod dem. Borgmesteren

Fire lokale sjægte fotograferet ved Alstrup strand 1905. Vesthimmerlands Museum/Limfjordsmuseet.

måtte dog indrømme, at de fremmede var i deres gode ret til at fiske og indskrænkede sig til at bede dem rejse bort så hurtigt som muligt.

I Gamborg fjord fangede de mange ål, som blev sendt til Fredericia og Middelfart. I Kolding var de glade for ålene, men ikke for fiskerne. »Vi tog Brødet ud af Munden paa Egnens Fiskere. En Dag sejlede vi op ad Kolding Aa og gik i Land for at faa en Kop Kaffe. Men se, om vi kunde faa det. De var saa gale paa os, at de ikke vilde sælge os noget«.

En kvinde fra Strandhuse blev redningen. Hun aftog fangsterne og gav ålefiskerne logi. »Men saa en Dag, da vi efter endt Fiskeri var komne i Seng - det var Alkover med Døre for - saa kommer der en lukket Vogn rullende op for Døren, og ud triner Borgmesteren fra Kolding. Han vilde have fat i os; men Kvindemennesket sagde, at vi sov. Det vilde Embedsmanden dog ikke tage for gode Varer, og det endte med, at vi maatte stille i bar Skjorte. Saa gjentog Historien fra Horsens sig... Men saa kort Tid derefter kom en Snes Jernbanebørster, der arbejdede paa Anlægget af Banen fra Fredericia til Kolding, ned og truede os med Knive og paa anden Maade. Vi tog saa andre Steder hen..., men inden vi kom til Harboøre igen, havde vi tjent hver 1000 Rigsdaler. Og efter den Tid blev det almindeligt blandt Harboøre-Fiskerne at gaa paa Landfart efter Aal.«

Da det samlede fiskesalg for hele togtet, som tidligere nævnt, blev angivet til 1288 rigsdaler, må en fortjeneste på 1000 rigsdaler til hver af de 4 deltagere rimeligvis være enten en erindringsforskydning eller et udtryk for, at der blev fanget flere fisk end anført i regnskabsoversigten. Givet er det dog, at alle de væsentlige faktorer, som skal virke sammen, for at et forsøgsfiskeri kan lykkes, var positivt til stede: Mandskab, motivation, fisk, fangst og afsætning. Hertil kom, at fiskerne havde landets ret på deres side, så de i nogen grad kunne negligere eksisterende sædvaner i de fiskersamfund, de gæstede.

Det fremgår også af erindringerne om forsøgsfiskeriet, at et par fiskere i Gamborg fjord bad om at måtte fiske på deling med havboerne, og at de fik lov til det efter at have indforskrevet vod fra Struer. Herudover er der ingen oplysninger om de videre perspektiver af Harboøre-fiskernes introduktion af Limfjordsålevoddene. De blev dog af langt større betydning end umiddelbart antydet.

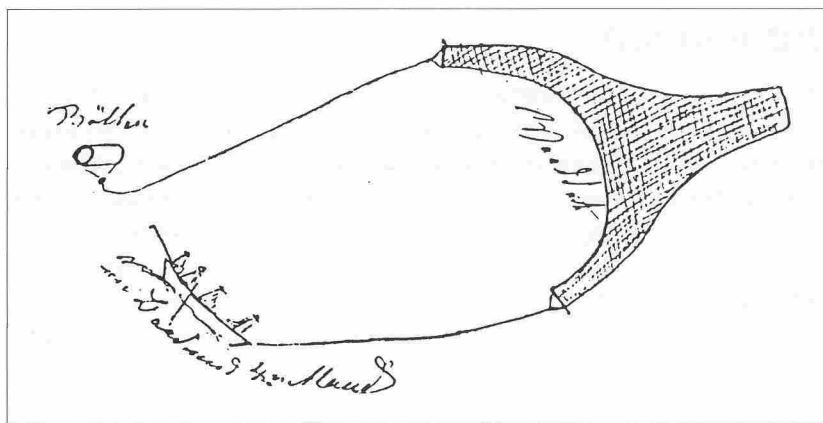
En god idé

Trods et rekordår med ålefiskeri på Limfjorden i 1866, vakte de hjemvendende havboeres gode fangster i de østjyske fjorde stor interesse hos kollegaerne. 4 Aggerfiskere ansøgte i februar 1867 om støtte og tilladelse fra Indenrigsministeriet til pulsvodfiskeri. Tilladelsen var dog unødvendig, og støtten blev dem nægtet. Anledningen til deres ansøgning er interessant. Fiskerne havde nemlig »bragt i Erfaring, at 4 Fiskere fra vort Nabo-Sogn Søndens Fjords, Harboøre, som forrige Aar opnaede en saadan Understøttelse, have i de nævnte Vande drevet et særdeles indbringende Pulsvaadfiskeri, som i Udbytte langt overgik det, med hvilket vi i de foregaaende Somre have beskæftiget os her i Limfjorden, hvor Antallet af Fiskere i de senere Aar er tiltaget saa betydeligt«³¹).

Forsøgsfiskerne havde allerede i deres beretning om forsøget bebudet, at de i sommeren 1867 ville drive fiskeri ved de sjællandske kyster, især i Isefjorden, som de mente kunne blive den mest fordelagtige fjord til ålefiskeri, næst efter Limfjorden. De må dog have fortrudt, idet de i en ansøgning til Indenrigsministeriet i februar 1867 angav, at de ville fiske ål omkring Fyn, men manglede en ålekvase. De håbede, at ministeriet disponerede over et udrangeret statsskib, som kunne benyttes til formålet, men ansøgningen blev afslået.

Vodfiskeri i Sønderjylland

Vi hørte, at fiskere fra Gamborg fjord i 1866 var villige til at lære Limfjordsfiskernes ålevodfiskeri nærmere at kende. Sammen med fiskere fra Middelfart og Kolding må de antages at have overtaget fiskemetoden, som de sandsynligvis fortsatte på egen hånd. Fiskeriagent Mads Munck, Fredericia, der begyndte at eksportere ål til Tyskland i 1868, berettede den 29.1.1876 til Folketingets fiskeriudvalg, at havboernes ålevodfiskeri i 1866 meget hurtigt var blevet indført overalt på den sønderjyske østkyst: »Ved Middelfart og Kolding dannede sig saaledes straks et stort Selskab, som først i Forening prøvede Metodens Fortrinlighed, derpaa delte sig, idet Halvdelen forenede sig med Fiskere fra de slesvigske Kyster, navnlig Flensborg og Sønderborg Fjorde, saa at det Hele dannede eet stort Kompagni, som i flere Aar

Bøttevoddet er sat ud, og armlinen roes tilbage til udgangsstedet, der markeres af en bøtte. To mand i båden står klar til at pulse i vandet med pulsekøller for at drive ålene ind i voddet. Da voddet yder større vandmodstand end båden, og da denne ikke er forankret, er resultatet, at båden trækkes henimod voddet. Tegning af B.Andersen, Thisted, 1866. Privatarkiver 5383, breve A-Be, Rigsarkivet.

fiskede med saa godt Udbytte, at hver Mand i de 4 Sommermaaneder havde en Nettofortjeneste af 800-1.000 Kr«³²⁾.

Vi ved reelt ikke, om og i givet fald hvor, Harboøre- og Aggerfiskerne drev ålefiskeri uden for Limfjorden i 1867-68. Men at Limfjordsfiskernes traditionelle ålevodfiskeri blev anvendt i det nuværende Sønderjylland allerede i 1869, og at fiskeriet kom fra dansk side, fremgår dog med rimelig tydelighed af en klage fra Gråsten-Adsbøl fattigkommission i august 1869 over et påbegyndt nyt fiskeri i Nybøl Nor. Fattigkommissionen besværede sig over, at fiskere fra Middelfart og andre danske lokaliteter såvel som fra lokale lejer, Dalsgaard, Stranderød og Sønderhav m.fl. havde drevet fiskeri med et hidtil ikke kendt eller i hvert tilfælde ikke brugt slags net, paa dansk kaldet »Aalevaad«. Fattigkommissionen mente, at fiskebestanden ville blive totalt opfisket og yngelen ødelagt. Herefter ville der ikke være noget fiskeri til om vinteren, Nybøl Nor plejede nemlig at være et godt spisekammer for den mindrebemidlede del af befolkningen³³⁾. Myndighederne stod dog magtesløse. Fiskeriet var frit for alle, og redskabet var lovligt.

På langfart efter Sjællands ål

Vi har tidligere hørt, at flere Harboøre- og Aggerboere allerede efter det første års vellykkede forsøgsfiskeri i Østjylland og på Fyn var parat til at forlægge det årlige sommerålefiskeri til de sjællandske fjorde. Der findes antydninger af, at jyder i 1869 og 1870 har forsøgt sig i Isefjorden³⁴⁾, men først i 1871 finder den egentlige ekspansion sted. Den resulterede i en selvtægtsaktion fra Roskilde fjords fiskere og i et efterfølgende forlig, der satte en stopper for jydernes fiskeri i fjorden det år, men samtidig gav dem erstatning for tabt arbejdsfortjeneste. I 1872 var bøttevodfiskeriet på Sjælland dog igen en realitet, ikke bare for jyske fiskere, men også for en del sjællandske.

De fortrædeligheder, som vodfiskeriets pionerer i 1866 oplevede i de østjyske fjorde, vendte mængfold tilbage, da vodfiskere fra Harboøre og Agger i 1871 indledte et - set med lokale øjne - storfiskeri efter Sjællands ål. I 1870 skal jyske fiskere have forsøgt sig med bøttevodfiskeri i Holbæk fjord. Det resulterede i, at flere lokale fiskere om efteråret anskaffede sig bøttevod. De fik dog ingen glæde af voddene og søgte at komme af med dem til kollegaer i Roskilde fjord. Her ville man dog ikke benytte dem »for ikke at ødelægge Aalelejerne og derved Fiskeriet«³⁵⁾.

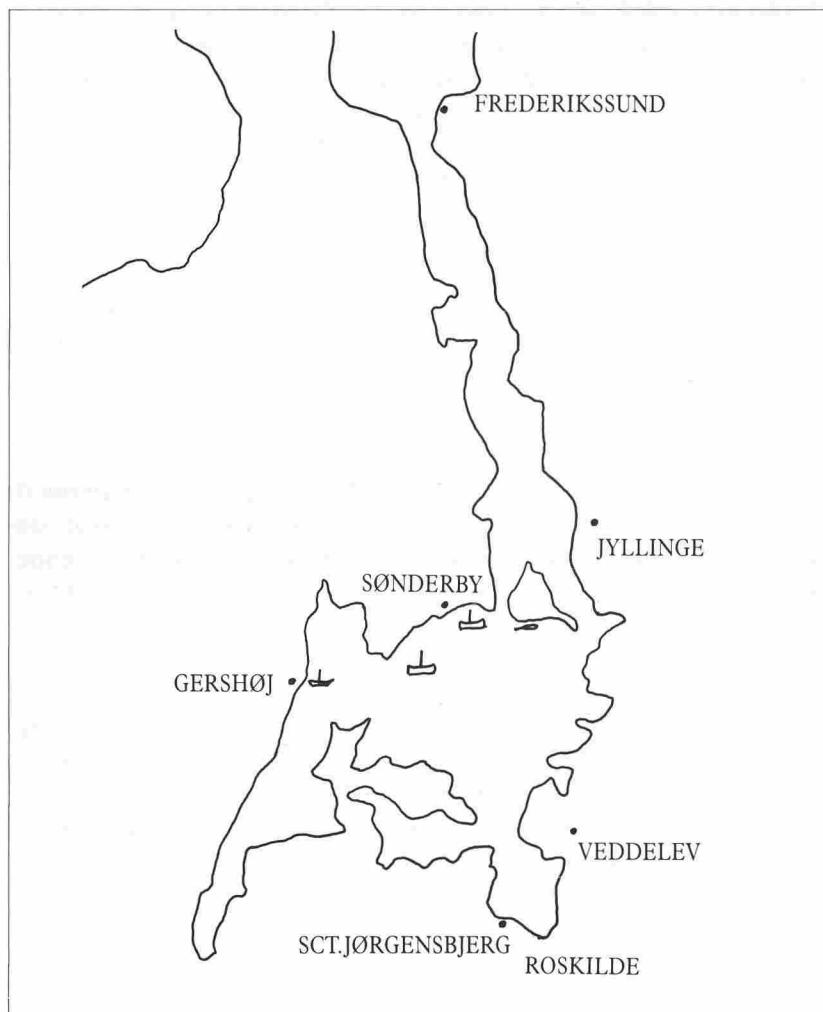
I 1871 skal jyderne igen være startet i Holbæk fjord, dog uden held. De sejlede videre til Herslev bugten i Lejre Vig, som de dog forlod den 27. juni efter henstilling fra Herslev-fiskerne. De nærmere omstændigheder kendes ikke³⁶⁾.

Initiativtageren til det jyske ålefiskeri i Roskilde fjord, Lars Christensen, Harboøre, havde allieret sig med skibsfører H.C.Hansen, Kalundborg, der ejede dæksbåd »Helvamine Christine«. Fiskerne fra Harboøre og Agger var sejlet dertil i to jagter, som de benyttede som logiskibe. Til fiskeriet havde de medbragt egne joller og ialt 9 ålevod.

Selvtægt på Roskilde fjord

Lad os høre skibsfører H.C. Hansens udlægning af de voldsomme begivenheder den 12.-13. august 1871, der fik jyderne til at forlade Ros-

kilde fjord i utide, selvom de havde landets love på deres side. Skildringens sandhedsværdi blev ikke anfægtet, hverken i Lejre eller i Horns herreds ret:

Lokaliteter omkring »Jydeslaget« i Roskilde fjord 1871. Ålevodfiskeriet blev drevet med udgangspunkt i 2 jagter, der var ankreret op syd for Sønderby. Ved Gershøj lå en større dæksbåd, der også tjente som logiskib. Efter at et stort antal lokale fiskere havde bordet de to jagter, lød råbene »Klar til at lette, sæt sejlene till!« hvorefter jagterne blev sejlet norden for Frederikssund af de vrede fjordfiskere.

»Løverdagen den 12te d.M. ankom til Gershøj, i Nærheden af hvilken jeg med min Dæksbaad »Helvamine Christine« samt en Fiskerjolle laa paa Aalefiskeri, en Skare af 16-17 Baade med 60-70 Mand, og en Mand udsendtes, om jeg vilde komme iland. Det blev her af Mængden betydet mig, at jeg strax skulde forlade Fjorden, da et saadant Aalefiskeri ikke taaltes af dem. Da jeg svarede dem, at det Fiskeri, jeg drev, var lovligt, og Fiskemaaden endogsaa understøttet af Regjeringen, samt at de ikke uden Autoriteternes Mellekomst vare berettigede til at jage mig bort, svarede de, at de selv var Øvrighed og Politi her paa Fjorden, og jeg måtte rømme med det Gode eller med det Onde. Efter nogen Parlamenteren fik jeg Henstand med Rømnin-gen i 24 Timer paa det Vilkaar, at jeg i Mellemtiden ikke maatte fiske, og Skaren forlod derpaa Gjershøj og begav sig til 2de paa Roskilde Bredning liggende jyske Jagter, hvis Mandskab ligeledes drev Aalefiskeri, og som de omringede og entrede, hvorpaa de tog Commandoen paa dem... da Mandskabet paa dem havde nægtet godvilligt at opgive Fiskeriet.

Næste Dag kom der atter 6-7 Baade i en Klynge ansættende imod min Dæksbaad, men da jeg havde erfaret, hvorledes det var gaaet der jyske Jagter, flygtede jeg og min Medhjælper op i en nærliggende Skov, efter i Hast at have aftalt med en Mand i Gershøj at faae Underretning om, naar Baadene vare afseilede, og hvad Angriberne havde foretaget.

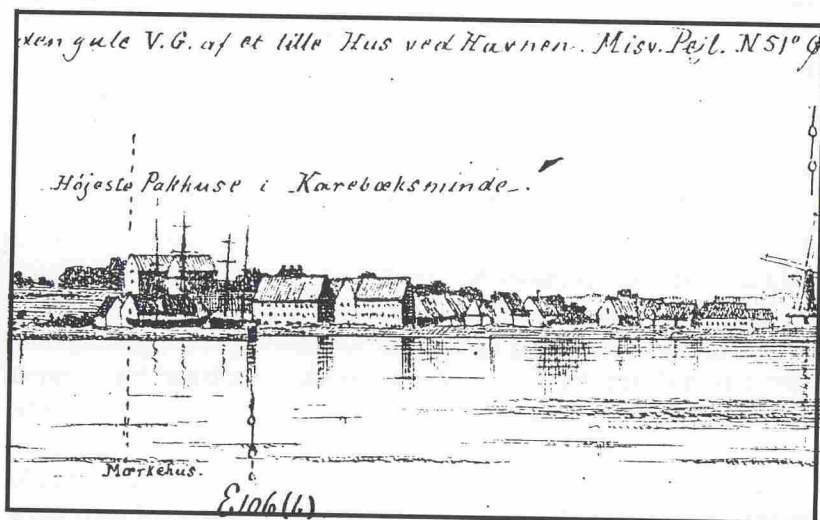
Jeg erfarede siden, at Angriberne havde haft forkjellige Planer og udstødt mange Trusler, men da mine Fartøier vare uden Folk, havde opgivet at føre dem bort og istedetfor besluttet, at der skulde sættes Vagt i Land og paa Søen, og hvis jeg befandtes at fiske, da skulde mit Redskab øieblikkelig fratages mig eller ødelægges, hvisaarsag jeg ikke igjen er begyndt Fiskeriet«³⁷).

Skildringen fortsætter med skibsførerens udlægning af, hvorfor de løb ind i vanskeligheder. Den er et godt eksempel på den ene pol i to befolkningsgruppers kamp for overlevelse og videreførelse af eksisterende virkelighedsopfattelser, og den bliver endnu tydeligere ved at blive konfronteret med de lokale fjordfiskeres virkelighedsbillede og sædvaneret.

Først H.C. Hansen og de jyske fiskeres opfattelse: »Grunden til Forfølgelsen mod mig og de jyske Fiskere er ikke, at Fiskeynglen eller Fiskeriet ødelægges, men Misundelse«. Fiskerne, der overfaldt

os, fisker selv med vod, men de fanger kun 2-2½ lispund mindre ål i et vod, som de er tre mand om at betjene, mens vi på samme tid med bare to mand fisker 8-10 lispund god ål.

Et andet aspekt var det juridiske. I H.C. Hansens og Lars Christensens anmeldelse af selvtægten til herredsfogeden i Lejre anføres bl.a., at en del af egnens beboere havde lavet et komplot for »ved Trudsler og ved Anvendelse af Magt at skaffe sig Eneret til Fiskeri paa et Sted, hvor dette staae aaben for Alle«³⁸).

Pejling til Karrebæksminde ved Næstved, hvor der som mange andre steder ved de sydsjællandske kyster var gode betingelser for ålevodfiskeri. Søkartarkivet. Landtoningsbøger 1877, Rigsarkivet.

Puls- og ankervod på Sjælland

Man spørger sig, hvori meningsopfattelserne om ålevodfiskeriet egentlig bestod, når begge parter, som det fremgik, fiskede med vod? Det egentlige pulsvod var kendt fra gammel tid i Isefjorden og Roskilde fjord. Det omtales i 1840-erne, men synes ikke at have fået almindelig udbredelse. Det er utvivlsomt pulsvoddet, H.C. Hansen hentyder til i ovenstående. Det oprindelige bølgevodfiskeri var en for-

enklet og både hurtigere og mindre mandskabskrævende metode end pulsvodfiskeriet. Havde det bare været for bølgevodets skyld, kunne problemerne imellem de jyske og de sjællandske ålefiskerne muligvis have været undgået, idet det grundliggende, oprindelige princip ved brugen af puls- og bølgevod var det samme, nemlig at redskaberne var uægte vod i moderne forstand, idet båden blev trukket igennem vandet hen til voddet og ikke omvendt. Nej, det egentlige misforhold i virkelighedsopfattelse imellem de sjællandske og de jyske fiskere brød ud, da Roskilde fjords fiskere ikke kunne skabe overensstemmelse imellem den, efter deres mening, »rette«, d.v.s. uskadelige, anvendelse af voddet og den metode, som de jyske fiskere havde udviklet og betjente sig af.

Misundelse eller overlevelse?

De lokale fjordfiskeres argumentations- og forsvarsgrundlag var, at de jyske fiskere anvendte ankervodprincippet, der var væsensforskelligt fra brugen af pulsvoddet.

Roskilde fjords fiskere så en fare i ankervoddet, fordi voddet blev slæbt hen over fjordbunden, hvor det kunne anrette skade på vegetation og yngel. Fisker Haagensen, Holbæk, og kommandør Alexander Wilde, Roskilde, imødegik i dagbladene H.C. Hansens forklaring om »misundelse« som baggrund for de lokale fjordfiskeres overgreb. Det drejede sig snarere om overlevelse. Fisker Haagensen forklarede, at fiskeriet tog af år for år, fordi ungfisken blev ødelagt af voddene, der pløjede havbunden, hvorved rogn og yngel, som stod i bunden, blev revet op af deres leje og ødelagdes i så umådelige mængder, at ingen kunne forestille sig det. »Baaden bliver lagt for et stort Anker, Vaadet roet ud for lange Linier og halet ind til Baaden, alt det 2 kraftige Mænd kan trække. Den Mand, der ynder Vaadet, er kun for at have en øieblikkelig Fordeel; men herved vil flere hundrede Mennesker lide Tab i Tidens Løb«³⁹).

Wilde forklarede, at hverken kroge, pulsvod eller ålejern ødelagde ålens opholdssteder på bunden, men at jydernes bølgevod førte mudderet bort og lejrede det på de rene pladser, hvor ålen levede. Herefter måtte ålen søge bort eller dø, når mudderet lagde »sit Liglagen over dens Leie«.

Wilde hævdede herefter, at Roskilde fjords fiskere året før havde nægtet at købe bøvtevod af kollegaer i Holbæk fjord for ikke at ødelægge ålens leje og dermed fiskeriet. Og direkte henvendt til skibsfører H.C.Hansen: »Nu komme Fremmede og gøre det. Er det da ikke naturligt, at vore Fiskere, der ere overbeviste om, at deres Næringsvei ødelægges blive vrede og tildeels ulykkelige ved Tanken om, i Fremtiden ikke at kunne ernære Familien og harmes over, at Fremmede, for at faae høi Rente i et eller to Aar, saagodtsom ødelægge den fælles Grundcapital? Dette, hr. Kaptajn! er ikke Misundelse«.

Og mens vi er ved påstanden om brødnid og misundelse: En af ålevoddets kraftigste modstandere, Indenrigsministeriets fiskerikon-sulent og senere formand for Fiskerikommissionen af 31.5.1873, birke-dommer H.V.Fiedler, berejste i september 1871, d.v.s. kort tid efter selvtægtsaktionen, Roskilde fjord for at danne sig et indtryk af fiskernes holdning over for ålevodfiskeriet. Han hørte kun een dom udtale om metodens fordærvelighed. »Der havde været 2 Jagter, hver, efter Sigende, med 5 a 6 Fiskerbaade, der efter Forklaringen brugte de jyd-ske Aalevaad; Føreren for Expeditionen skulde have yttret, at fik han Fred at fiske denne Sommer igjennem, saa skulde han sørge for, at der ikke blev en Aal tilbage. Lad nu denne Yttring være falden i Kaad-hed eller Overmod, saa fremkaldte den hos de omboende Fiskere en saadan Forbittrelse, som havde Selvtægten til Følge«⁴⁰).

Om udtalelsen nogensinde er faldet, er ligegyldig. Effekten bestod alene i, at ordene blev lagt i munden på jyderne. Ordene bekræftede ikke alene fjordfiskerne i deres angst, men fik dem også til at føle, at deres handle-måde var og havde været velbegrundet og berettiget.

Forskellig virkelighedsopfattelse

Skal vi tolke baggrunden for bataljerne i Roskilde fjord, må vi konsta-tere, at begge parter gennem brug har optaget, internaliseret, forskel- lig lokal praksis, som igen har resulteret i forskellige etnocentriske, d.v.s. gruppecentrerede, virkelighedsopfattelser, der først blev mod- stridende og uforenelige ved åben konfrontation. Forskellige virke- lighedsopfattelser forekom og forekommer overalt i samfundet, selv på så specifikt et plan som vadfiskeri, men de bryder som regel først

Harboørefiskere i Kalvehave på Sydsjælland omkring 1910. Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg.

ud i en konkret konkurrencesituation som den nævnte. Begge parter havde angst og overlevelse som indre drivkraft. Ålebestanden var i det aktuelle tilfælde overlevelseseobjektet. Styret af angsten for at miste det bestående erhvervsgrundlag og med baggrund i en forskel- lig virkelighedsopfattelse og opportunitetssituation samt en generelt manglende viden i samfundet om naturvidenskabelige forhold (fjord- fiskerne mente f.eks. urigtigt, at ålen yngede i Roskilde fjord) til- lagde de ikke hinandens argumenter saglig vægt og skød hinanden objektivt forkerte motiver i skoene.

Roskilde fjord fiskernes angst for at miste deres eneste sikre, øko- nomiske holdepunkt, ålefiskeriet, fik dem til i afmagt at reagere med aggression. Afmagten blokerede for det helhedssyn, som ingen af de involverede parter kunne have, netop fordi de som parter selv var in- volveret i sagen og var bundet af både selvcentrerede og gruppecen- trerede følelser og holdninger.

Viden og holdninger

De vest- og østdanske fiskere havde forskelligt viden- og erfaringsgrundlag med hensyn til fjordområdernes bæregrundlag for ålefiskeri, hvilket naturligvis også var med til at forme deres holdninger og argumentation. Limfjordsfiskerne havde igennem århundreder oplevet, at ålen var til stede hvert eneste år på trods af lovreguleringer og påstået overfiskeri med skadelige vod. De vidste også, at der forekom forskydninger i ålebestandens størrelse i perioder eller inden for enkeltår, og at dette ikke kunne skyldes fiskeriet. De østdanske fiskeres ålefiskeri havde aldrig været reguleret eller benyttet på samme intensive måde som i Limfjorden, og de mente, at konstaterede mindre ålefangster hos den enkelte fisker i 1870-erne måtte skyldes voddens ødelæggelse af åleynglen. Det indgik også i deres argumentation, at ålen, efter deres formening, yngede i Roskilde fjord, »hvad de navnlig sluttede deraf, at der findes en stor Mængde spæd Aaleyngel i Fjorden, at de af fremmede Fiskere indførte Aalevaad forstyrrede Aalenes Ynglen, ligesom at de ødelagde en Mængde Smaaaal«⁴¹⁾.

Tilhængere af voddene påviste, at totalfangsterne af sjællandske ål var steget i begyndelsen af 1870-erne, og at bestanden dermed ikke kunne være gået tilbage. Derimod var det antal fiskere, som fangsterne skulle fordeles på, steget uforholdsmæssigt mere, så det for den enkelte så ud som om, at bestanden var faldende⁴²⁾.

Efterspil til slaget på Roskilde fjord

Udover, hvad vi allerede har hørt, resulterede de 60-70 lokale fjordfiskeres selvtægt i, at de to jyske jagter blev entret på bedste sørøvermånér og imod mandskabets vilje blev sejlet norden for Frederikssund. Lars Christensen, H.C.Hansen og førerne af de to jagter opgjorde den tabte arbejdstid til en uge for hver og den tabte arbejdsfortjeneste til ialt 657 rigsdaler. Ved et forlig i Horns herreds ret den 28. august 1871 gik fjordfiskerne med til at holde jyderne skadesløse for deres tab. Skadeserstatningen skulle betales »inden Udgangen af October

Maaned, da portofrit paa deres Bopæle og under Betingelse af, at de forbeholde dem Ret til paa nye at optage nærværende Sag, forsaavidt de fra idag af skulle ved Overlast eller Vold eller Chicane blive forhindrede i at drive deres Fiskeri, samt at den fordrede Erstatning ikke i rette Tid bliver erlagt«⁴³⁾. Til gengæld skulle jyderne lade sagen bortfalde og »ophøre med at fiske for iaar senest den 12. September«, altså senest 1 måned efter selvtægtsaktionen.

Mens selvtægtsaktionen blev udførligt omtalt i enkelte dagblade, slap der ikke eet ord ud til offentligheden, hverken om forliget eller om en indsamling til fjordfiskerne af skadeserstatningen på 657 rigsdaler, der i følge traditionen skal være sat i værk af kommandør Alexander Wilde. Det er et spørgsmål, om ikke Alexander Wilde har betalt af egen lomme?

Indgåelsen af forliget rygtedes end ikke fra dommeren i Horns herred til kollegaen i Lejre. Herredsfogeden i Lejre havde i sin tid oversendt sagen til Horns herred, men måtte så sent som den 8.12.1871 udbede sig oplysninger om det passerede, bl.a. for at kunne underrette amtet.

Vodbindermonopol

De jyske fiskere led ikke alene overlast i Roskilde fjord, men også i København og på Sydsjælland m.v. Harboørefiskerne var dog så be-sindige ikke at svare igen med korporligheder. Herudover havde de en anden trumf, som kom dem til gode i forholdet til kollegaerne: De forstod som ingen andre at binde de småmaskede ålevod!

Skal man tro de københavnske fiskere, der fik deres fiskeriinteresser fremført i Folketinget i januar 1885, havde Limfjordsfiskerne på dette tidspunkt opnået en nærmest monopolagtig stilling i deres vodbinderkunst. Københavnerne måtte konstatere, at Limfjordsfiskerne, der, som det hed »havde en særlig Kunstfærdighed i Knytningen af Net af overordentlig ringe Maskevidde, havde søgt herved for at fiske og allerede efter en temmelig stor Maalestok derigennem havde

grebet forstyrrende ind i Udviklingen af Fiskeyngelen, saaledes at det i det sidste Aar var blevet saa godt som umuligt for Fiskerne i København at ernære sig igennem deres sædvanlige Dont«. De københavnske fiskere kunne ikke følge med, dels fordi de ikke havde råd til at købe de ny redskaber, dels »fordi den Kunst, ved hvilken disse Maske-net særlig dannedes, ikke var kendt af dem« 44).

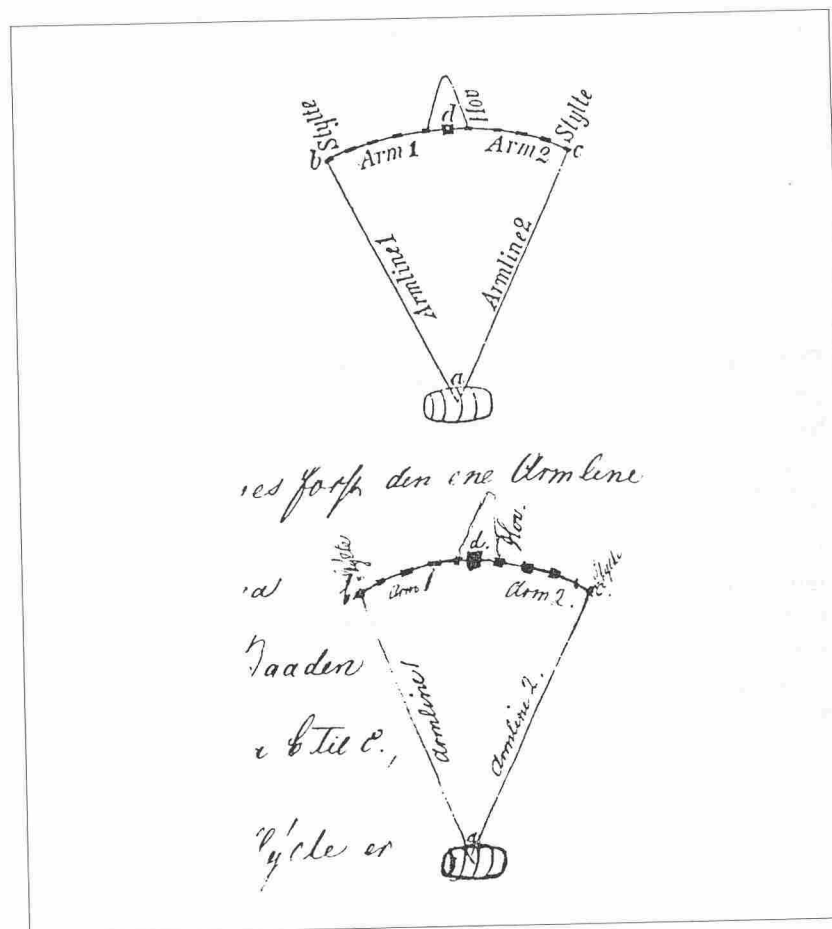
Især de københavnske Kalvebodfiskere havde mange fortrædeligheder af konkurrencen fra jyderne. De hævdede i 1884, som også konstateret ved politiforhør, at de jyske ålevod var bundne med kun en kvart tomme masker i den inderste ende af vodposen, kalven. De måtte derfor være skadelige for yngelen. De jyske fiskere, der lå med 6 både i København, erkendte, at maskevidden var mindre end den reglementerede for Limfjorden, men hævdede, at det var lovligt, eftersom der ikke eksisterede nogen lov for fiskeriet uden for Limfjorden.

Flere Harboøre-folk hjemtog gode diplomer og fik megen hæderlig omtale på fiskeriudstillinger i Danmark og udlandet for deres vod. Det gjaldt bl.a. sognefoged Chr. Gaj Noersgaard og fisker og vodbinder Lars Jensen Stausholm, der begge havde garnbindere i deres brød.

Som eksempel på vdfremstilling blandt havboerne kan nævnes, at der fra Harboøre i begyndelsen af 1870-erne hvert år blev leveret 10-12 ålevod til Flensborg og Sønderborg. Af fisker og vodbinder Lars Jensen Stausholms regnskab fremgår, at han i 1876 bl.a. leverede ålevod til kirkebud Hans Jensen, Kalvehave på Sydsjælland, i 1879 til København, i 1881 til fisker M. Jensen, Kalvehave, i 1883 og 1886 til Peter Olsen, Vester Næsby, i 1883 til Søren Nielsen, Rønbjerg, Nørlem ved Lemvig o.s.v.

De formastelige ankervod

Det står klart, at jyderne anvendte ankervod, ålesnurrevod, til deres fiskeri på Sjælland i 1871. Visse steder, hvor ankeret ikke kunne bide, måtte der dog anvendes traditionelt bølgevodfiskeri med pulsning og dragning af båden til voddet. Da Fiskerikommissionen af 31.5.1873

Harboøre-bøttevod, som det brugtes ved Gershøj i Roskilde fjord i august 1873. Tegning i fiskerikommissionens protokol. Senere gengivet i den trykte Protokol over det ved Indenrigsministeriets Skrivelse af 31te Mai 1873 nedsatte Fiskeri-Udvalgs Forhandlinger. Kjbh. 1874, s. 10.

besøgte Gershøj ved Roskilde i august 1873 lå der ålevod udbredt til tørring på markerne ved fiskerlejet. Voddene tilhørte fiskere fra Harboøre samt en gårdejer på stedet. Ålefiskeriet på fjorden beskæftigede mindst 80 både, »for største Delen jyske fra Limfjorden; men de omboende Fiskere have ogsaa nu begyndt paa at anskaffe sig Vaad, og disses Tæl er derfor nu maaske nærmere 100«. Netop ud for Gershøj kunne bunden ikke holde til anker og båd under vodindhaling. Fiskerikommissionen kom derfor kun til at overvære en nats traditionelle bøttevodfiskeri, og oplevede ikke ankervodfiskeriet ⁴⁵).

Et flertal i Fiskerikommissionen mente, at ålevodfiskeriet på baggrund af reaktionerne i 1871-72 hos lokalbefolkningen ved Isefjorden og Roskilde fjord og efter påstand om en mærkbar nedgang i ålebestanden skulle forbydes. Udvalgets formand udtalte således, at den åbenlyse konflikt, »hvor et mindre Antal Tilreisende bragte Forstyrrelse i et større Antal Beboeres tilvante Næringsvei, med Fare for, at denne inden faa Aar vilde ophøre, maatte forekomme ham rettest, naar Sagen ses fra det statsøkonomiske Standpunkt, at Hensynet til de Besøgendes gode Fortjeneste maatte underordnes det til de i vid Udstrækning Omboendes Tarv... Her staar mange Familiers Tilværelse overfor nogle Færres Berigelse. Det vilde være en for dyrkjøbt Opmærksomhed mod de Sidste, at lade Hensynet til dem blive overordnet de Første« ⁴⁶).

I kommissionens forslag til fiskerilov pointeredes: »Brugen af Aalevaad, af hvad Slags nævnes kan, er aldeles forbudt paa de under dette Kapitel nævnte Vande«, d.v.s. fjorde, vige og sunde m.v. uden for Limfjorden. Fjordfiskeri skulle alene forbeholdes de tilgrænsende kommuners beboere, og direkte vendt imod Limfjordsfiskernes ekspansion: »Indfinde Uvedkommende sig til Fiskeri her, kunne de anholdes med Vaad og Redskab...« Ålevod kunne i følge kommissionen kun tolereres på Limfjorden, og da alene ved at båden blev draget til voddet ⁴⁷).

Artiers praksis med anvendelse af Jens Vævers ankervod lod sig dog ikke stoppe, og først i 1888 kunne lovgiverne samles om en velafvejet fiskerilov. Den tillod vodfiskeri af hvilkensomhelst slags, dog ikke i marts, april og maj måned i en fjerdedel af de vandområder, hvor fiskeynglen særlig udklækkes, d.v.s. i områder, hvor vodfiskeri ellers kunne forhindres gennem oprettelse af vedtægter ⁴⁸).

Hønen og guldægget

I de godt 17 år, der var forløbet, siden bataljerne fandt sted i Roskilde fjord, var stadig flere østdanske fiskere gået over til Jens Vævers vodprincip, anker- eller snurrevoddet. Da ålefiskeriet efter en periode, hvor den enkelte fisker ikke kunne spore fremgang, igen forbedredes pr. fangstenhed, mindskedes modstanden imod voddene. Lovgivernes forsøg på at bremse vodfiskeriet faldt på denne baggrund i dårlig jord hos mange fiskere. Man slakter ikke en høne, der lægger guldæg.

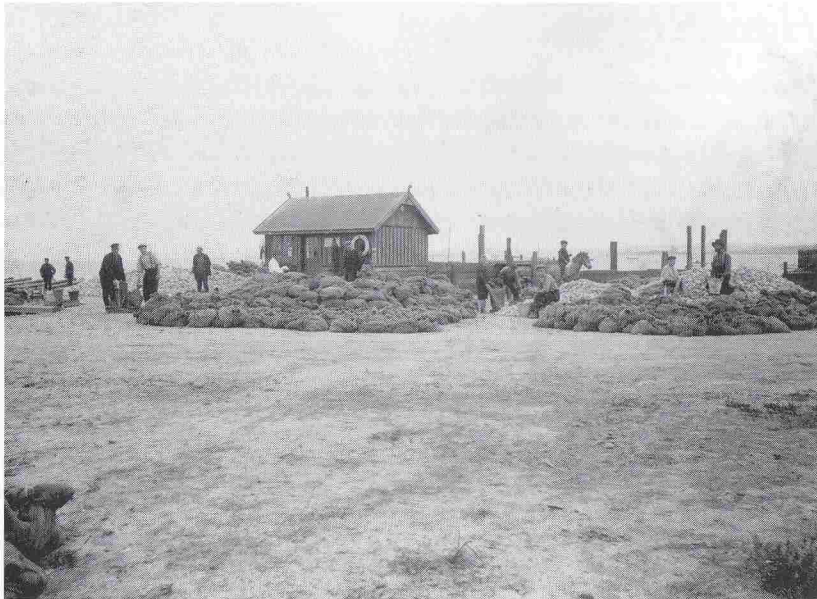
I fri konkurrence og på frit tilgængeligt fiskevand kunne en effektiv metode som ålesnurrevoddet ikke holdes tilbage. Det ligger i selve fiskeriets natur, at konkurrence på fri ressourcer vil ende med sejr for den mest effektive fiskeriform. Fiskerne måtte, af hensyn til deres overlevelse, følge de mest effektive principper, også selvom de inderst inde måtte være imod dem. Fangede de ikke selv fisken, gjorde konkurrenterne det.

Vi har tidligere hørt, at fiskere ved Sallingsund i 1853 klagede over brugen af snurrevod, men få år efter ikke kunne undvære dem. Det samme skete i flere tilfælde med ålesnurrevoddet under dets sejrsgang på Sjælland. Fiskere ved Ulfsund klagede f.eks. i 1874 til Indenrigsministeriet over Harboørefiskeres ålesnurrevodfiskeri, som foruroligede dem. I 1881 trak de klagerne tilbage, da de indså, at de havde ansøgt ganske uhensigtsmæssigt. De var i mellemtiden kommet til den erkendelse, at »man dengang petitionerede ganske imod sin egen Interesse; thi efterat man senere havde lært Jydernes Fiskemaade og optaget denne, var Udbyttet blevet langt større, uden at en Aftagen af Fiskemængden... havde været bemærkelig« ⁴⁹).

Sommerfiskeriet på Sjælland

I de følgende årtier vendte jyske fiskere år efter år tilbage til de østdanske fjorde for at drive sommerfiskeri efter ål. Til illustration af fiskeriintensiteten blandt ålevodfiskere, der i århundredets sidste årtier drog på sommerfiskeri uden for Limfjorden, bringes følgende citater fra diverse fiskeriblade m.v.

Harboøre og Færring 1885: »Største Parten af Egnens unge Fiskere

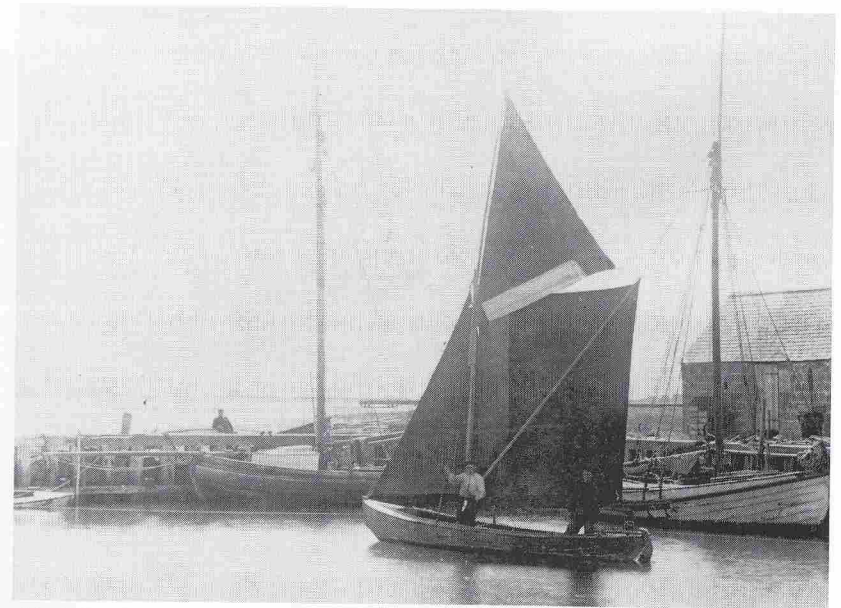
Mange jyske ålevodfiskere traf sammen hvert år på de sjællandske og lolland-falsterske fiskepladser. Her er Harboøre-fiskere forsamlet ved Kalvehave på Sydsjælland omkring 1910 (Lokalhistorisk Arkiv, Harboøre).

er i Slutningen af Maj tagne ud paa Fiskeri i Sundene mellem vore sydlige Smaaøer samt i enkelte Dele af Limfjorden. Det er Aalevaadet, de bruge« ⁵⁰).

1885: Dampskibet »Thy« medførte forleden fra Lemvig otte Fiskere, der med fire aabne Fiskerbaade agtede sig til Kjøbenhavn, for derefter at befordres videre til Præstøbugten, hvor de har i Sinde at øve Fiskeri i nogle Sommermaaneder« ⁵¹).

Harboøre maj 1887: Vore unge Fiskere er nu allerede for en Del paa Vejen til deres Opholdssteder for Sommeren: Bredningerne af Limfjorden og Bugterne og Vandene ved Sjælland, hvor de som sædvanlig vil drage Aalevaad« ⁵²).

Harboøre august 1888: »Fra de af vore yngre Fiskere, der som sædvanlig er rejste ud med »æ Woj«, som det kaldes, kommer der de aller fleste Steder meget daarlige Beretninger om Udfaldet af Fangsten. En

Ålefiskeriet i de østdanske farvande blev foretaget med Limfjordens foretrukne bådtype, sjægten. Sjægterne huskes på Sjælland som de smalle både med høje sejl og lange årer, der blev roet på en så tosset måde, at kun »folk der oppe fra« kunde finde på det (H.Nørgaard Pedersen: Limfjordssjægten, Esbjerg 1976). Sjægt med Harboørefiskere fotograferet ved Oddesund. Harboøre Lokalhistoriske Arkiv/Limfjordsmuseet.

Del er saaledes endog kommet tilbage igjen. Nogle af Harboøre Fiskerne, der har Ophold i Kjøbenhavn og fisker i Øresundet, har været udsat for personlig Overlast af stedlige Fiskere og har maattet gjøre Anmeldelse for Øvrigheden derom« ⁵³).

København maj 1892: »Københavnnerfiskernes velsete Sommergæster, Jyderne, ere nu komne i et Antal af ca. 75 Baade med Mandskab, og det fortælles, at da Jydefiskerne have ondt ved at faa Kommissionærerne til at forhandle deres Varer, saa have de i Aar taget en af deres Landsmænd med, som skal være deres Kommissionær og forhandle deres Varer« ⁵⁴).

Harboøre, 15. sept. 1892: »110-120 af Sognets yngre Fiskere have i denne Sommer som sædvanlig i de senere Aar været paa Aalefiskeri i Issefjorden, Sundet og Farvandene syd paa om Øerne... I Gennem-

snit have Deltagerne en Løn af omkring 200 Kr. Netto, hvilket anses for Middeludbytte«⁵⁵).

Harboøre juli 1901: »Som bekendt er denne Egn's Fiskere ikke kærkomne Gæster hos Øboerne, og disse sidste have da lagt dem adskillige Bryderier i Vejen for at gøre dem kede af at rejse derud. Saaledes have de nu fundet et ret prøbat Middel til at hæmme deres Arbejde, og dette bestaar deri, at de udsætte en Mængde Aalekroge i Vandet, hvor Vestjyderne fiske, hvorfor Vaaddet ikke godt kan benyttes«⁵⁶).

Sæsonfiskeriet i Østdanmark, der ikke alene blev drevet af fiskere fra Harboøre, men også af fiskere fra Jegindø og andetsteds i den vestlige Limfjord, fortsatte op i 1900-årene. Så sent som i 1922 berettes der om, at 2 fiskere fra Thyborøn var sejlet den lange vej i en åben sejl-båd for med opholdssted i Præstø at drive snurrevodfiskeri i Præstø fjord. Første verdenskrigs indskrænkninger havde i en periode lagt sig i vejen for de jyske fiskeres langfarter, men de var nu blevet genoptagne⁵⁷).

Drivvoddet

Debatten og udviklingen af det østdanske ålevodfiskeri skete samtidig med indførelsen af en anden type ægte vodfiskeri, drivvodfiskeriet, der stammede fra Rügen-Stralsund området. Ved denne fiskeriform drev fartøjet, drivkvasen, langsomt for vinden sideværts henover ålegræsset, idet drivvoddets arme var forbundet med liner til en bom henholdsvis for og agter på fartøjet. Herved blev voddet holdt udspilet. For at skelne imellem det primært fartøjstrukne drivvodfiskeri og det håndtrukne ålevodfiskeri (ålesnurrevod, bøttevod, pulsvod m.v.), anvendte mange betegnelsen »håndvod« om Limfjordsmetoden.

Gennem vedtagelse af en nødlov søgte man i 1872 at hindre drivvodfiskeriet, der urigtigt blev sat i bås med de hårdt fiskende rødspættebomtrawl fra Nordsøen. Indenrigsministeriet havde imidlertid ikke villet bevilge sin fiskerikonstulent en rejse til Middelfart, hvor han kunne tage et rigtigt drivvod i øjesyn. Loven fik herefter en uhel-

dig og tvetydig udformning, og det selvsamme drivvod blev erklæret lovligt hos een politimester og ulovligt hos en anden. Med drivvoddet skete der næsten det samme som med Limfjordsvoddet: Det gik sin sejrsgang og blev »lovliggjort« ved brug⁵⁸).

Hvorfor drog de ud?

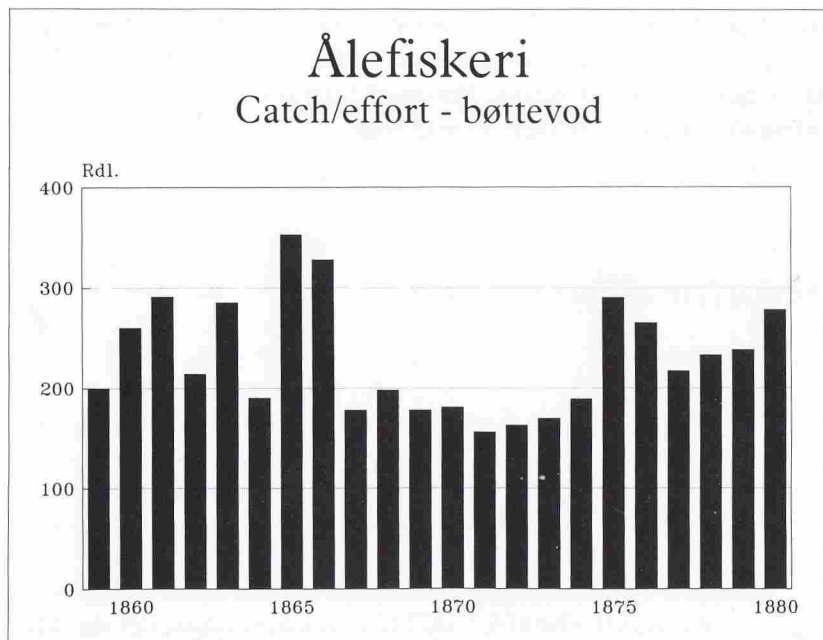
Afslutningsvis skal vi behandle spørgsmålet om den egentlige baggrund for de jyske fiskeres langfarter efter ål i begyndelsen af 1870-erne. Skete det af lyst eller af nød? Blev de primært tiltrukket af chancen for gevinst, eller var de simpelthen tvunget til det?

Først opfattelsen blandt Fiskerikommissionens flertal og modstanderne af Limfjordsvoddene: Limfjordsfiskerne havde ødelagt deres egen fjord med voddene og var derfor nødsaget til at søge nye veje i det fremmede. Formanden for Fiskerikommissionen, A.V.Fiedler, markerede i en skrivelse af 6.7.1871 til Indenrigsministeriet sin, også senere, sikre mening om grunden til den jyske fiskeriekspansion. Den skyldtes, »hvis man ikke ganske vil forkaste paalidelige Mænds Vidnesbyrd«, for en stor del, at fiskerne »i selve Limfjorden have voldt saamegen Skade, at de her ej længer vil lønne sig, og at deres Ejere derfor maa søge Lykken med dem paa andre Steder«⁵⁹). Var denne opfattelse mon dækkende for de faktiske forhold?

Vi har tidligere set, at forsøgsfiskeriet i 1866 med ålevod i de østjyske fjorde skete som kulmination på en højkonjunktur. Det konkluderedes om forsøget, at drivkraften ikke kunne have været nød. Hvordan med perioden efter 1870?

Færre åleforekomster

Ser vi på opgivelserne i Limfjordsstatistikken over ålefiskeriet og fiskernes antal i 1860-70-erne, topper bruttoudbyttet af bøtte- og ålesnurrevodfiskeriet i 1870 for først at stige igen i 1875. Fra 1870 til 1874 er bruttoudbyttet af det samlede ålefiskeri i Limfjorden faldende. Ser vi på antallet af bøtte- og ålesnurrevodfiskere topper dette i 1871 og

Udbytte/indsats effekten pr. bøvtevod i årene 1859-1880. Beregnet i rigsdaler for hele perioden. Bemærk den store udbytteeffekt i årene 1865-1866 og dykket i perioden 1867-1874. Beregninger foretaget i henhold til redskabs- og udbytteopgørelser i de årlige Limfjordsstatistikker.

1872 med henholdsvis 423 og 427 helt beskæftigede fiskere. Det samlede antal beskæftigede i Limfjordsfiskeriet topper i 1870 for at stige midlertidigt i 1876. Ser vi på udbytte/indsats effekten i bøvte- og ålesnurrevodfiskeriet er tendensen klar: Årene 1867-1874 viser et dyk i kurven, og markerer dermed en periode med laveffekt i forhold til opgangsperioderne før og efter.

Det kan på denne baggrund se ud, som om motivationen for Limfjordsfiskernes sommerfiskeri 1870-71 på Sjælland kan have været at sikre overlevelsen gennem inddragelse af fiskeressourcer andetsteds fra. Men skyldtes det, som påstået af vodmodstanderne, at vodfiskeriet havde ødelagt ålebestanden i Limfjorden?

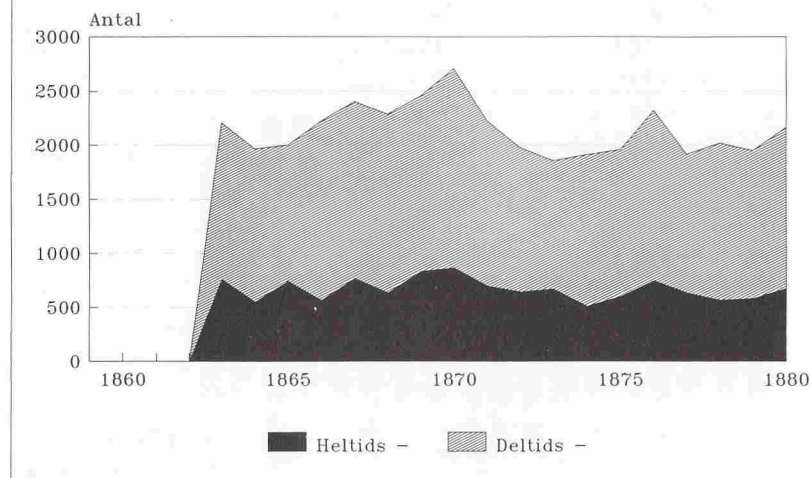
En af datidens bedste kendere af Limfjordsfiskeriet, fiskerikontrollør B. Andersen, Thisted, blev i 1874 spurgt af Fiskerikommissionen, om han mente, »at de senere Aars tiltagne og udvidede Brug af Aale-

vaad (Puls-, Bøvte- og Ankervaad) maatte have medført nogen kjendelig Aftagen i Limfjordens Aalemængde, som navnlig kunde medvirke til, at Limfjordsfiskerne nu søge andetsteds hen i Landets Fjorde og Sunde for at søge større Udbytte ved dette Fiskeri«. Fiskerikontrolløren, der i øvrigt, som tidligere påvist, var en klar modstander af ankervoddet, svarede: »Det er en almindelig Mening, at Aalefiskeriet ikke er saa indbringende nu som tidligere, men om dette er Anker-vaaddenes Skyld, tør jeg ikke paastaa, og finder det betænkeligt at forbyde Brugen af dette Fiskeredskab, som giver det største Udbytte, for at tillade andre Fiskemaader, som enten give Tab eller ringe Fortjeneste«⁶⁰).

B. Andersen mente, at nedgangen i ålefiskeriet snarere skyldtes fjordens ændrede saltholdighed, udtøringer af søer og vige samt den udstrakte brug af ålekister og ruser ved ethvert nok så ringe vandløb til fjorden. Og han fortsatte: »Det er naturligt, at den store Fortjeneste, som Fiskerne fra Limfjorden have i Udsigt ved at rejse til Isefjord og andre Steder for der at fiske med de før ukjendte Aalevaadde, har i Forening med den mindre Fortjeneste, som her kunne ventes (to Fiskere her i Fjorden have fisket sidste Sommer med et Anker-vaad for ca. 290 Rdl., hvorimod 4 Fiskere i samme Tid med et Puls-vaad have fisket for 500 til 790 Rdl.), bevirket, at de ere dragne ud, ligesom det er en Selvfølge, at, da unge Mennesker omkring Limfjorden saagodtsom alle lægge sig efter Fiskeri, fordi det er et frit Liv og til Dato har givet for den dygtige og stræbsomme ret god Fortjeneste, maa de Fordringer, som stilles til Limfjorden blive kjendelige...«

Lad os herefter - i langtidsperspektiv - søge en fiskers forklaring på spørgsmålet, nemlig Harboørefiskeren P. Møllerups, der i 1905 oplyste over for J.Gr. Pinholt, at ålesnurrevoddet snart udviklede sig til at blive ålefiskernes »mest benyttede Redskab, og da det er langt lettere at bruge end Puls-vaad, og da det gav et meget lønnende Udbytte, blev der hurtigt en Mængde Fiskere paa de lokale Steder af Fjorden, idet Befolkningen lærte Havboerne Kunsten af. Dette havde igen til Følge, at Havboerne maatte søge andre Steder hen for at naa tilfredsstillende Udbytte, og herværende Fiskere tog efterhaanden til Farvandene ved Sjælland og Smaaøerne. Det gik dog paa disse Steder som i Limfjorden; de lokale Fiskere tog Havboernes Fiskemetode op, og Udbyttet, der i Begyndelsen var meget rigt, gik ret hurtigt ned, da

Limfjordsfiskere Helt og delvis beskæftigede

Helt og delvis beskæftigede antal voksne mænd i Limfjordsfiskeriet 1863-1880. Nederst ses antallet af fuldtidsbeskæftigede. Bemærk stigningen frem til 1870 og den efterfølgende nedgang. Beregninger foretaget på grundlag af angivelser i de årlige Limfjordsstatistikker.

Fiskernes Antal saa meget forøgedes, og dette Forhold maa siges at være den nærmeste Anledning til, at en Del af Harboørefiskerne gik over til at benytte Kutterfiskeri«⁶¹).

P. Mollerup havde således fået samme indtryk af udviklingen, som anført tidligere, nemlig at det ikke var de få fisk, men de mange fiskere, der havde forringet den enkeltes fangstudbytte.

Spørgsmålet om, hvorvidt Limfjordsvoddene skulle betragtes som skadelige redskaber, der ødelagde ålefiskeriet i Limfjorden, kan rimeligvis besvares med, at der reelt var en nedgang i de potentielle ålebestande i første halvdel af 1870-erne, men at denne ikke kan tilskrives menneskelige aktiviteter, redskaber, metoder eller overfiskeri, men naturen selv. De østdanske ålebestande var i væsentlig grad lokalt underudnyttede og kunne derfor, inden de lokale fiskere fuld-

stændig overtog vodfiskeriet, gøres til genstand for udnyttelse, både af lokale og af udefra kommende ålevodfiskere og drivvodfiskere.

Åle- og drivvodfiskeriets absolut kraftigste fortalere på rigsdagen, den utrættelige prokurator T. Leth, der også var en dygtig naturvidenskabsmand, gjorde sig, ikke mindst med hensyn til fiskerilovgivningen, mange spekulationer over, hvad der kommer ud af at lovgive, når man ikke forstår sig på det, man lovgiver om. »Det er ikke Hvermands Sag at være Naturforsker og allermindst et Rigsdagsudvalgs, der er berettiget til at forlange, at de paagældende Naturforhold oplyses for det«. I 1882 lykkedes det ham, byggende på fiskeres og egne systematiske iagttagelser, at påvise, at den gule og den blanke ål ikke som hidtil antaget var to forskellige slags fisk, men at de var den samme fisk i henholdsvis vækst- og yngledragt. T. Leth konkluderede, at blankålen ikke yngede i de danske farvande, »men paa ubekendt Tid og Sted ude i det salte Hav«, og at de fiskerimæssige beskyttelsesforanstaltninger i henhold til lovgivningen således var unyttige. Ålens yngleplads blev mange år senere, efter undersøgelser af den danske naturvidenskabsmand Johs. Schmidt, henført til Sargossahavet.

Når ålebestandene reelt ikke blev nedfisket, hverken i Limfjorden eller i Østdanmark, skyldes det, at der hvert forår sker tilgang af glasål fra Sargossahavet. Tilgangen af de enkelte årgange glasål til de danske farvande kan imidlertid variere, alt efter de herskende vind- og strømforhold m.v. i Atlanterhavet og Nordsøen. Resultatet af de naturbestemte variationer, af de gode og af de dårlige årgange, må antages, i forening med lokale påvirkninger i løbet af ålernes opvækstperiode, f.eks. isdække og andre iltsvindsfremmende forhold, at have skabt de svingninger i ålebestandens størrelse, som vodfiskerne fik skyld for at have forårsaget med deres vod i årene omkring 1870. Drivvodfiskerne i området omkring Stralsund oplevede nøjagtig den samme tilbagegang omkring 1870 som fiskerne ved Limfjorden. Her reagerede myndighederne med at begrænse antallet af tilladelser til vodfiskeri.

Noter og henvisninger

- 1) Dansk Fiskeriforenings Medlemsblad 16.1.1896, nr. 3, s.17.
- 2) Skive Folkeblad 15.10.1912, tilsvarende gengivelse i Dansk Fiskeritidende 5.11.1912, nr. 45. Se endvidere Harald Nørgaard Pedersen: Jens Væver og snurrevoddet, Skivebogen. Historisk Aarbog for Skive og Omegn 69. bind 1978, s.5-36. Vedr. fiskeriet før 1825 henvises der generelt til Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825. Sædvane og centraldirigering, Kbh. 1968.
- 3) Indenrigsministeriet, Indberetning til Fiskerikommissionen fra diverse amter 1850, RA.
- 4) Klage dateret 22.1.1853, kommenteret af herredsfogeden den 9.5.1853. RA LJ 98/1854.
- 5) Skrivelse af 29.11.1853, attesteret af stiftamtmanden i Viborg 29.12.1853. RA LJ 98/1854.
- 6) Skrivelse af 22.7.1858. RA LJ 1097/1858.
- 7) Skrivelse af 15.9.1858. RA LJ 1097/1858.
- 8) Indberetninger af 2., 5. og 6. august 1858 til Skive By og Salling Herredsfogedcontoir. RA LJ 1097/1858.
- 9) Indsendt til Indenrigsministeriet af B.Nørgaard sammen med følgeskrivelse af 11.12.1855. RA LJ 29/1858.
- 10) Indberetning til Indenrigsministeriet dateret januar 1856. RA LJ 29/1858.
- 11) Betænkning afgiven af den af Landbrugsministeriet nedsatte Kommission til Revision af Lovgivningen om Saltvandsfiskeriet. København 1903, s. 120.
- 12) Protokol over det ved Indenrigsministeriets Skrivelse af 31te Mai 1873 nedsatte Fiskeri-Udvalgs Forhandlinger. København 1874, bilag II, s.15.
- 13) Lov om Fiskeriet i Liimfjorden. Frederiksborg Slot, den 29de December 1857, København, paragraf 18. Det fremgår af den trykte kommissionsberetning (1857), at kommissionen ikke havde lejlighed til at besigtige de i de »senere Aar opfundne saakaldte Snor-Krat- eller Kringelvaadde«, der adskiller sig fra bøvoddene ved, at der »med dem ikke pulses, samt at Baaden ligger for et Anker og Vaadden trækkes til Baaden, samt at herved ikkun bruges 2 Mand, medens derimod ved de omforklarede Puls- og Bøvvaadde Baaden trækkes til Vaadden, ligesom og herved 4 Mand bruges« (s.7-8).
- 14) Skrivelse af 7.6.1858, RA LJ 782/1858.
- 15) Skrivelse pt Harboøre Sogn den 22.4.1858 af sognepræsten til Hygom og Houe sogne. RA LJ 782/1858.
- 16) Skrivelse af 22.8.1858. RA LJ 782/1858. Når Holger Rasmussen i Limfjordsfiskeriet før 1825. Sædvane og centraldirigering, Kbh. 1968, s. 197-98, henfører perioden for bøvtevodets modifikation i retning af ankervod til årene forud for gennemførelsen af 1867-loven, er dette rigtigt set med lovgivernes øjne. Blandt fiskerne startede udviklingen dog allerede i 1848 og fortsatte trods forbudet i 1857-loven.
- 17) Som note 12), s. 22.
- 18) Departementstidende 1866, s. 319.
- 19) Betænkning afgiven af den ved Indenrigsministeriets Skrivelse af 31te Maj 1873 nedsatte Fiskerikommission, s.64. Indgår i: Bilag til Forslag til Lov om Fiskeriet i Danmark. Tillæg A til Rigsdagstidende. Forelagte Lovforslag m.m. 40de ordentlige Samling 1887-88, Kjbh. 1888 (gengivelse af bilag, oprindeligt fremsat i rigsdagssamlingen 1875-76).
- 20) Se Alan Hjorth Rasmussen: Drivvod i Danmark. Dansk fiskeri i stilstand og mobilitet I 1871-1888, Esbjerg 1988.
- 21) Udateret skrivelse til proprietær Beyer, Dansk Fiskeriselskab, indgået til selskabet den 7.6.1886. RA LJ 628/1888.
- 22) Se A. Hjorth Rasmussen: Vejen til Nordsøen... Det søgående snurrevodfiskeris gennembrud i Nordsøen og Skagerak 1884-1903, Hirtshals 1984.
- 23) Se bl.a. Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825, Kbh. 1968.
- 24) Departementstidende, udgivet, redigeret og forlagt af Etatsraad I. Liebe, 1860, s.510, sammenholdt med årgang 1864, s.187.
- 25) Som note 23), s. 188-189.

- 26) Udskrift af Skodborg og Vandfuld Herreders Foged Protokol 1854, LJ 2852/1855, Rigsarkivet.
- 27) Indberetning af 15.10.1850. Indenrigsministeriet. Indberetning til Fiskerikommissionen fra diverse amter. Rigsarkivet.
- 28) Brev af 5.10.1866, Breve A-Be, privatarkivet 5385, Rigsarkivet.
- 29) LJ 255/1867, Rigsarkivet. Om den »glemte« tilskudssag, se note 20), s. 11, 13-14, 61, 109.
- 30) Kolding Folkeblad 18.9.1913. Gengivet i Lemvig Folkeblad den 27.9.1913.
- 31) LJ 255/1867, Rigsarkivet.
- 32) Skrivelse fra Fiskeriagent M. Munck til det af Folkethinget i Samlingen 1875-76 nedsatte Fiskeriudvalg, Bilag II, s. 5 i Bilag vedrørende Forslag til Lov om Fiskeriet i Danmark. (Afgiven af Folkethingets Udvalg den 21de Marts 1881).
- 33) Skrivelse af 11.8.1869. Åbenrå Landrådsarkiv, SB 35 Fischerei 1869-1879, Landsarkivet, Åbenrå.
- 34) 1869: som note 19), s. 87.
- 35) Roeskilde Avis 26.8.1871, læserbrev af Alexander Wilde.
- 36) som note 35).
- 37) Berlingske politiske og Avertissements-Tidende 18.8.1871. Den her gengivne skildring er valgt p.g.a. dens koncentrerede form.
- 38) Lejre Herred, politidokumenter 1864-74, sag 157/1871, Landsarkivet for Sjælland.
- 39) Haagensen: Isefjordsposten 22.8.1871, Roeskilde Avis 21.8.1871, Wilde: Isefjordsposten og Roeskilde Avis 26.8.1871.
- 40) Skrivelse af 29.9.1871 fra A.V.Fiedler til Indenrigsministeriet, RA LJ 485/1880. Fiedlers samlede skrivelse til ministeriet er trykt i Tidsskrift for Fiskeri, 6te Aargang, København 1872, s. 220-233. Der er imidlertid på ingen måde verbaloverensstemmelse imellem den originale og den gengivne skrivelse, jævnfør f.eks. den modererede, trykte gengivelse af udtalelsen af ekspeditionens leder, der nu som »en af Jagtførerne« citeres for at have ytret, »at dersom de uhindret kunde fiske denne Sommer igjennem, saa vilde der ej blive mange Aal tilbage i Fjorden«.
- 41) Protokol over det ved Indenrigsministeriets Skrivelse af 31te Mai 1873 nedsatte Fiskeri-Udvalgs Forhandlinger, København 1874, s.16.
- 42) Se yderligere herom A. Hjorth Rasmussen: Drivvod i Danmark (note 20).
- 43) Horns herred, afd. B, Politiprotocol 1868-72, 28.8.1871, Landsarkivet for Sjælland.
- 44) Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Folkethinget. Ordentlig Samling 1884-85, København 1885, sp. 376, 30.1.1885.
- 45) Som note 41), s.9-10.
- 46) Som note 41, s.14.
- 47) Som note 41), bilag V, s. 35 og 38.
- 48) Jævnfør note 20).
- 49) Bilag til den af Folkethingets Udvalg afgivne Betænkning over Forslag til Lov om Fiskeriet i Danmark, s.5. Folkethinget 1881-82, Blad Nr. 170, Lovforslag Nr. 20.
- 50) Ribe Folkeblad 9.6.1885.
- 51) Fiskeritidende 1885, s. 193.
- 52) Fiskeritidende 1887, s.166.
- 53) Fiskeritidende 1888, s.277.
- 54) Dansk Fiskeriforenings Medlemsblad 1892, s. 240.
- 55) Dansk Fiskeriforenings Medlemsblad 1892, s. 389.
- 56) Dansk Fiskeriforenings Medlemsblad 1901, s.309.
- 57) Dansk Fiskeritidende 1922, s.216.
- 58) Jævnfør note 20.
- 59) Tidsskrift for Fiskeri, 6te Aargang, København 1872, s. 215-16.
- 60) Som note 41), bilag III, s.11-12, skrivelse af 13.4.1874.
- 61) Dansk Fiskeritidende 1905, s.46. Om overgangen til kutterfiskeri se Anders Vrist Langer: Fiskerdagbøger fra Harboøre. Bind 1 Tradition og fornyelse, Struer 1988.

Limfjordsmuseets skrifter

Limfjordsmuseet, der er statsanerkendt specialmuseum for Limfjordens søfart og fiskeri, udgiver hvert år et småskrift om et udvalgt emne fra museets arbejdsmark. Skrifterne udsendes gratis til museumsforeningens medlemmer, men de kan også købes enkeltvis.

Medlemskab af museumsforeningen, der koster 40 kr. for enkeltpersoner og 60 kr. for par, kan tegnes ved henvendelse til Limfjordsmuseet, 9670 Løgstør, Tlf. 98 67 18 05

Limfjordsmuseets udgivelser omfatter:

H. Nørgaard Pedersen: Limfjordssjægten. (1976).
Eske Wohlfahrt: Pennalhuset, Fartøj og Fiskeri. (1988).

I rækken af småskrifter følgende:

- Nr. 1: N.H. Lindhard: Krejlere på Limfjorden. (1981).
- Nr. 2: Hans Jeppesen: En Skipperfamilie. (1982).
- Nr. 3: Eske Wohlfahrt: Fritidsfiskere på Limfjorden. (1983).
- Nr. 4: Henrik Hvass/Ib Simonsen: Kadrejertegneren Johannes Klysner. (1984).
- Nr. 5: N.H. Lindhard: Ret og skel, mål og Med. Fiskeri og kontrol på Limfjorden. (1985).
- Nr. 6: Lars Bo Jensen: Aggersborg og omegn i Vikingetiden. (1986).
- Nr. 7: Henrik Voldsgaard Rasmussen: Piratjollen. (1987).
- Nr. 8: N.H. Lindhard: Løgstør Grunde og Frederik VII's Kanal. (1988).
- Nr. 9: Henrik Hvass: Skibe på en port. Maritim Graffiti. (1989).
- Nr. 10: Eske Wohlfahrt: Ålejern på Limfjorden. (1990).
- Nr. 11: Alan Hjorth Rasmussen: Jens Væver og det jyske Ålevodfiskeri. (1991).